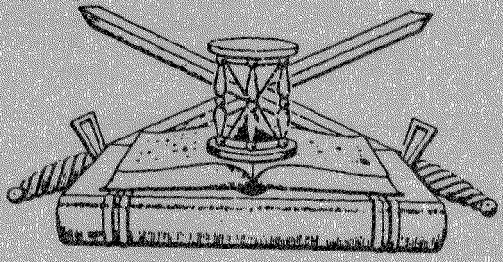
MARS *et* HISTORIA

1966-1986

20e Jaargang nummer 1 - januari/februari 1986

ORGAAN
van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie. Opgericht 20 augustus 1966. Verschijnt 6 x per jaar.

Beschermheer: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR: **Voorzitter:** H. Muller, **Vice-Voorzitter:** vacant, **1e Secretaris:** Mevr. P.H.Th. Dumon, **Penningmeester:** drs. J.A. Bom, **2e Secretaris:** E.W. van Popta, **Leden:** Jhr. D.J.H.N. den Beer Poortugael, J. van den Berg, B.C. Cats, B.W. Hopperus Buma, F.J. van Lier, C.N. Nicolas, **Adviseur:** mr. Ch.L.M. Schaepman.

ADRESSEN DAGELIJKS BESTUUR: **Voorzitter:** Willem III-laan 14, 4835 LB Breda, tel.: 076-653239. **Secretaris:** Aart van der Leeuwlaan 56, 2624 LD Delft, tel.: 015-567564, **Penningmeester:** Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar, tel.: 01751-18624. De contributie bedraagt per jaar min. *f* **35,00**, te storten op rek. nr. 65.82.12.125 van de Nederlandsche Middenstandsbank Wassenaar, t.n.v. de Nederlandse Vereniging van Militaire Historie of op giro **29 40 790** van de N.V.M.H. te Wassenaar.

SAMENSTELLING REDAKTIE-WERK-COMMISSIE: J. van den Berg, E.W. van Popta. **Redaktie-adres:** Mgr. Bekkerslaan 151, 2286 CE Rijswijk (Z.H.), tel.: 070-937425. **Ledenadministratie:** B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum, telefoon: 02159-13563.

AFDELINGSCORRESPONDENTEN:

(1) (vakant)

(2) 'TRADITIES EN CEREMONIEEL olv P. van der Burg, Hoofdstraat 94, 3972 LC Driebergen 03438-17588.

(3) 'UNIFORMKUNDE' olv F.A.Th.Smits jr, Wilgendreef 289, 2272 ET Voorburg 070-873961

(4) 'RIDDERORDEN EN ONDERSCHEIDINGEN' olv H.G. Meyer, Vollenbergstraat 6, 5801 RP Venray 04780-82992, B.W. Wagenaar, Handelstraat 18, 1901 VA Castricum 02518-53084.

(5) 'MILITAIRE EMBLEMEN' olv B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum 02159-13563, C. van Ekeris, Anslostraat 183, 2533 KD 's-Gravenhage 070-886566.

(6) 'WAPENS EN MUNITIE' olv J. Lenselink, Oxfordlaan 49, 2314 EB Leiden 071-894012.

(7) 'MILITAIRE MUZIEK' olv mr. R.A. Schimmel, de Mildestraat 57, 2596 SW 's-Gravenhage 070-246568.

(8) 'OVERZEESE VERSTERKINGSWERKEN MET NEDERLANDSE HISTORIE' olv A.F. Lancker, Secanets 39, Setla Correos Vergel (Alicante) Spanje

(9) 'MARITIEME GESCHIEDENIS' olv M.K. Zaagman. Ds. van den Boschlaan 225, 2286 PH Rijswijk (ZH) 070-946539.

(10) 'NAPOLEONTICA' olv prof.dr. H.P.L. Harms Vogts, Denenburg 145, 2591 AC 's-Gravenhage.
Joh. Schaede, Wouwermanstraat 3[III], 1071 LW Amsterdam

(11) 'TWEEDE WERELDOORLOG' olv J.H. Berlemon, Porceleinvlinder 5, 2317 JZ Leiden 071-220545.

(12) 'MILITAIRE EN CIVIELE MINIATUURFIGUREN' olv C. Frazer, H. Cleyndertweg 461, 1025 DT Amsterdam 020-368331.

(13) 'VAANDELS EN STANDAARDEN' olv Kl. Sierksma, 'Huize Midgaard', Aan de Brink 36, 1399 GX Muiderberg 02942-1470.

(14) 'EERSTE WERELDOORLOG' olv dr. F. Snapper, Badhuisweg 61A, 2587 CD 's-Gravenhage

(15) 'KONINKLIJKE MARINE' olv L.L. von Münching, Middelweg 85, 2241 AP Wassenaar 01751-10045.

(16) 'MILITAIRE GENEALOGIE' (vakant)

(17) 'MILITAIRE FOLKLORE' olv F.W. van Steen, Lion Cachetstraat 2, 3851 ZE Ermelo 03417-51983.

(18) 'MILITAIRE VOERTUIGEN EN TANKS' olv M.C. van der Hoog, Surinamestraat 40, 2585 GK 's-Gravenhage 070-634391.
J. Bloemendaal, Scheldelaan 10, 2105 XG Heemstede 023-291324,
W. den Dunnen, Hendrik Hamelstraat 58, 2595 VM 's-Gravenhage 070-834659.

(19) 'KONINKLIJKE LUCHTMACHT' olv J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda 01820-34283,
P.C. Boer, Waterklaver 2, 2804 PN Gouda 01820-35332.

(20) 'KNIL' olv C.A. Heshusius, Van Alkemadelaan 350, flat 316, 2597 AS 's-Gravenhage 070-248495

(21) 'MILITAIRE BIBLIOGRAFIE TIJDSCHRIFTEN' olv J.A.C. Bartels, Santhorstlaan 50, 2242 BH Wassenaar 01751-12222.

(22) 'MILITAIRE GEDENKTEKENS EN MONUMENTEN' olv J. Albarda, Lindenheuvel 12A, 1217 JX Hilversum 035-46815,
drs. J.A. Bom, Storm van 's-Gravesandeweg 23, 2242 JB Wassenaar 01751-18624.

(23) 'KORPS MARINIERS' olv drs. J. Nuis, Graaf Willem de Oudelaan 187, 1412 AS Naarden 02159-46037.

Reeds verschenen nummers kunt U, zolang de voorraad strekt, aanvragen bij de heer J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL Gouda. Losse nummers, inclusief portokosten *f* 5,-, over te maken aan de penningmeester.

MARS *et* HISTORIA

De 'NEDERLANDSE VERENIGING TER BEOEFENING VAN DE MILITAIRE HISTORIE', opgericht op 20 augustus 1966 en erkend bij K.B. no. 50 van 14 juni 1968, is er voor allen, die zich verdiepen in de studie van geschiedenis, ceremoniëel, tradities, uniformen, emblemen, wapens en onderscheidingen van militaire en semi-militaire organisaties, meer in het bijzonder die van Nederland en de (voormalige) overzeese Rijksdelen.

INHOUD

F.J. van Lier, Militariade
L. Francke, Wist U dat?
J. Albarda, Militaire gedenktekens (21)
Mr. R.A. Schimmel, Studie-Afdeling militaire muziek
Dr. J. Wytzes, De oorlogvoering bij de Romeinen
Filmdag op 22 maart a.s.
H. Meijer, Speurtocht naar decoraties van de Orde van Unie (1806-1810)
Boekbespreking
Bestuursmededelingen

VAN DE REDAKTIE:

Op veelvuldig verzoek heeft de redaktie ten aanzien van de nog in portefeuille zijnde artikelen het volgende besloten:

Jaarlijks zal in het januari/februari nummer een overzicht worden opgenomen van de in het voorafgaande jaar ontvangen artikelen, die om redenen van redaktionele aard nog niet voor plaatsing in aanmerking kwamen. Daarnaast zal in elk nummer worden vermeld, welke nieuwe artikelen nog in portefeuille zijn.

Overzicht van nog niet geplaatste artikelen:

Wist U dat?, door L. Francke
Een nieuw boek over militaire muziek, door Mr. R.A. Schimmel
Landsverk M-36 en M-38 pantserwagens; Leopardtank; CA1 luchtafweertank; Leopard bergings- en genietank; Leopard brugleggertank; Halftracks; Een Hollander op acht wielen; Centurion; M-113; YPR-765; Scammel, door C. Blijleven.
Uit het dagboek van Luitenant Donck (32 en 33), door C.A. Heshusius.
Diermascottes in het Nederlandse leger, door F.W. van Steen.
Koloniale Artillerie (1795-1830); Het 7e Regiment Infanterie Chassé; De dubbelspion; Het 5e Regiment Oranje Gelderland; Het Garderegiment Jagers; Het 3e Regiment Infanterie Menno van Coehoorn, door H. Ringoir.
De geschiedenis van Hr.Ms. lichte kruiser Tromp, door L.H. Kruik.
De Catalina's van de Marineluchtvaartdienst; Fokker T-VIIIW, door J. van den Berg.

Op de voorkant:
Marine vliegkamp De Mok in de dertiger jaren. Zie de voorjaarsexcursie elders in dit nummer.

MILITARIADE

Een tweemaandelijkse rubriek vol wetenswaardigheden, met U en door U verzameld door F.J. van Lier, Kromwater 56, 2715 AL Zoetermeer.

1. Voor zover ik dat nog niet heb gedaan, beste leden, wens ik U en de Uwen een voorspoedig 1986 in goede gezondheid en bovenal in vrede!
   Onze vereniging begint aan een belangrijk jaar, waarin de viering van het twintigjarig bestaan met de grote Hoyink van Papendrecht-tentoonstelling in Museum Flehite te Amersfoort, centraal zal staan. Daarna beginnen we aan ons eenentwintigste jaar, het jaar der volwassenheid. Zal onze vereniging in 1987 inderdaad een volwassen vereniging zijn? Dat ligt voor een groot deel aan U allen. U kunt zorgen voor ledenaanwas, U kunt het bestuur helpen met de uitvoering van taken, zoals het organiseren van de excursies en het schrijven van artikelen voor ons blad. U kunt ook mij (blijven!) helpen met tips voor deze rubriek. Samen zullen wij er dan voor zorgen, dat onze vereniging voor de niet-leden het aanzien van een waarlijk volwassen verband van beoefenaren der militaire historie zal zijn.
2. Soms kom je bij het doornemen van de toegezonden periodieken voor merkwaardige verrassingen te staan. Dat overkwam mij deze keer bij het blad *'Genie'* van de *'Vereniging officieren der Genie'*, uitgave oktober 1985. Daarin een prachtige kleurenprent, voorstellende de Nederlandse Genie-uniformen van 1770 tot 1985. Smaakvol getekend door ons welbekende mede-lid F.J.H.Th. Smits, die een greep van 23 stuks heeft gedaan uit de vele tientallen uniformen en tenuen, die de Genie in 215 jaar heeft gekend. Afdrukken van deze fraaie prent op zwaar papier en in formaat 22 x 67,5 cm zijn te verkrijgen door overboeking van *f* 22,50 op gironummer 375237 t.n.v. Penningmeester V.O.G., onder vermelding van *'Genie-uniformen'*. De prent wordt U dan - na enige tijd - in een beschermkoker toegezonden.
   Het tweede artikel, waarop ik wil wijzen is *'Informatie m.b.t. de gelegenheidskleding'* in *'Logos'*, het gezamenlijk periodiek van de verenigingen van Technische Dienst officieren en officieren der Intendance, uitgave sept./okt. 1985. 'n Aardig en uitvoerig artikel over de nieuwe gelegenheidskleding van de Koninklijke Landmacht (m.u.v. de Koninklijke Marechaussee, die reeds lang over dit soort kleding beschikte). Het artikel is verlucht met een achttal foto's, die een redelijk goed beeld van de nieuwe tenuen geven.
3. Om nog even bij de militaire tijdschriften te blijven ook de *'Militaire Spectator'* van december 1985 bevat veel waardevolle gegevens. Het nummer is gewijd aan het 70-jarig bestaan van de Aan- en Afvoertroepen. Het bevat artikelen over de geschiedenis van het regiment (door lkol AAT A. Slobbe), en over de verschillende soorten vervoer, waarmee de AAT zich bezig houdt (zeevervoer, spoorwegvervoer, luchtvervoer, binnenscheepvaart en uiteraard de regeling van het wegvervoer). Ook in die artikelen vele historische gegevens. Zeer lezenswaardig!
4. In het journaal van *'De Vliegende Hollander'* van oktober 1985 heeft U kunnen lezen, dat aan de Bevelhebber Luchtstrijdkrachten een tekening is aangeboden die een overzicht geeft van Groepen en Squadrons, die in de afgelopen 25 jaar betrokken waren bij het *'NIKE-gebeuren'*. Voor belangstellenden bestaat de mogelijkheid in bezit te komen van een in een raamwerk gevatte copie op halve grootte. Hiervoor dient *f* 22,50 te

worden overgemaakt op giro 5315131 t.n.v. M. Kroezen, Onderofficiersmess 12 GGW, NAPO 891, 3509 VP UTRECHT, onder vermelding van *'NIKE-poster'* en van het naastbijzijnde KLu-onderdeel. De bestelling wordt dan z.s.m. naar dat onderdeel verzonden, waar het bij de expeditie kan worden afgehaald. Deze enigszins omslachtige weg is noodzakelijk vanwege de afmetingen (40 x 60) en kwetsbaarheid van het raamwerk. (Overgenomen uit Defensiekrant 21-11-1985).

5. Ons medebestuurslid, Mevrouw Dumon, maakte mij erop attent, dat bij vele boekhandels (o.a. Paagman) 'n serie boekjes te koop is, rijk geïllustreerd, over verschillende militaire onderwerpen. De prijs is *f* 9,95 (was *f* 19,90). Ik noem ze even voor U:
   - *'Gevechtsvliegtuigen'* door H.W. Cowin,
   - *'Tanks'* door Ch. Messenger,
   - *'Oorlogsschepen'* door H.W. Cowin,
   - *'Militaire helicopters'* door H.W. Cowin.

   Aardige pretentieloze boekjes met goed fotomateriaal in kleuren.

6. De *'Vereniging van Nederlandse Wapenverzamelaars'* deelt ons mede, dat de studiegroep *'Het Japanse zwaard'* er in geslaagd is om voor het seizoen 1986 een aantal prominente gastsprekers aan te trekken voor het houden van een vijftal lezingen. Ook onze leden zijn welkom. Het betreft:
   1. Lezing door de heer R. Oquendo, zwaardpolijster te Amsterdam, over het onderwerp *'Beoordelen en polijsten van Japanse zwaarden'*. Datum: zondag **9 februari 1986** te 14.30 uur (zaal open 14.00 uur). Plaats: Victoria Hotel, Damrak 1-6, Amsterdam, in de Trompzaal, telefoon: 020-234255.
   2. Lezing (onder voorbehoud) door dr. W.R. van Gulik, directeur van het Rijksmuseum voor Volkenkunde te Leiden. Een historisch overzicht. Datum: zondag **20 april 1986** te 14.30 uur (zaal open 14.00 uur). Plaats: wordt nog nader bekeken.
   3. Lezing (onder voorbehoud) door de heer Katsuyama over *'Nieuwe ziens-wijze in Japan met betrekking tot kantei'*. Datum: zondag **8 juni 1986** te 14.30 uur (zaal open 14.00 uur). Plaats: als onder 1.
   4. Lezing door de heer R. Noordberg over *'Historische ontwikkeling van de tsuba'* (tweede gedeelte). Datum: zondag **14 september 1986** te 14.30 uur (zaal open 14.00 uur) Plaats: als onder 1.
   5. Lezing/expositie van zwaarden en zwaardsieraden van leden. Datum: zondag **9 november 1986** te 14.30 uur (zaal open 14.00 uur). Plaats: als onder 1.

   Noteert U alvast deze data in Uw agenda!! De lezingen beloven - gezien de deskundigheid van de sprekers en de onderwerpen - bijzonder boeiend te worden.
   Voor nadere informatie kunt U telefonisch terecht bij Jacques van As, telefoon: 08860-75809.

7. In november 1985 verscheen het boek *'Orde van de Unie'* door mr. O. Schutte. Het bevat ca. 256 pagina's en is royaal geïllustreerd. Uitgeverij is *'De Walburg Pers'* te Zutphen. Het ISBN-nummer is: 906011.417.5, UGI 510. De prijs *f* 54,-.
   Aan de prospectus ontleen ik het volgende:
   'In de serie *'Werken van het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde'* verschijnt met deel IX een werk dat de Nederlandse historiografie nog niet kende: nog niet eerder werd de lijst van namen met biografische gegevens van al diegenen, die in een Nederlandse ridderorde werden opgenomen, gepubliceerd.
   Op 12 december 1806 werden door Lodewijk Napoleon, koning van Holland, twee orden ingesteld, de *'Orde van de Unie'* (alleen grootkruisen) en de *'Orde van Verdienste'* (commandeurs en ridders); 13 februari 1807 werden beide

orden samengevoegd tot de *'Koninklijke Orde van Holland'*, die op 23 november 1807 de naam *'Koninklijke Orde van de Unie'* ontving. In 1811 werd deze orde door Napoleon getransformeerd tot de *'Keizerlijke Orde van de Reünie'*, waarin bijna alle gedecoreerden uit de Orde van de Unie werden opgenomen.
In de inleiding wordt uitvoerig ingegaan op alle aspecten die de geschiedenis van de Orde betreffen: statuten, grootmeester, kapittel, raad van administratie, de overige functionarissen, financiën, diploma, kostuum, bijeenkomsten van de leden enz. In de naamlijst der 822 ridders, commandeurs en grootkruisen ligt de nadruk op de loopbaan gedurende het tijdvak 1806 tot 1813; een uitgebreide literatuuropgave vergemakkelijkt echter het vinden van verdere gegevens betreffende de behandelde personen.
Getracht is zoveel mogelijk portretten der betrokkenen, waarop zij het ordekruis van de Unie of de Rëunie dragen, dus alle daterende uit de periode 1806 tot 1813, af te beelden: dit zijn er een vijftigtal.

De onderhavige studie is derhalve voor verschillende disciplines van belang: institutioneel door de rol van die Orde binnen het staatsbestel van het Koninkrijk Holland innam; adelsrechtelijk doordat de leden van de Orde van de Reunie zich konden laten benoemen tot chevalier de l'Empire; biografische-genealogisch doordat de hoogstgeplaatsten in Hollandse civiele en krijgsdienst behandeld worden; iconografisch door de afbeeldingen, waardoor tevens een goed overzicht is ontstaan van de portretkunst in het begin van de 19de eeuw.'

8. Van de schrijver, dr. J. Hartog, woonachtig in Salzburg, ontving ik ter bespreking het boekje *'The Old Fort of Aruba'*, handelende over Fort Zoutman en de Willem III-toren. Het boekje is uitgegeven door het Cultureel Centrum Aruba in 1985. Het is zeer levendig geschreven en bevat naast de bouwkundige en fortificatorische gegevens een boeiende beschrijving van het leven op en rond het Arubaans fort, dat nu het historisch museum van Aruba bevat. Het fort dateert van 1796 en is daarmee het oudste bouwwerk op het eiland. Door de zorg van velen, waaronder de auteur, is het tussen 1974 en 1983 grondig gerestaureerd en voor wat betreft de gebouwen volledig herbouwd naar de oudste plannen. Op 23 augustus 1984 werd er het Arubaans museum geopend door H.K.H. Prinses Margriet.
Het boekje wordt warm ter lezing aanbevolen aan allen, die interesse hebben voor zowel de militaire historie (i.c. van Aruba) als voor de fortenbouw, terwijl ook al diegenen, die ooit op Aruba waren, veel plezier aan dit werkje zullen beleven.
Helaas is nergens vermeld waar het boekje te bestellen is, noch hoeveel het kost. Daarom geef ik voor de geïnteresseerden het adres van dr. J. Hartog, die U vast wel verder kan informeren. Het luidt: St. Julienstrasse 2/1016, A-5020 Salzburg, Osterreich.

9. Voor de liefhebbers van militaire muziek zij gemeld, dat bij Galago Publishing (Pty) Ltd., P.O. Box 404, Alberton 1450, Republic of South Africa, 'n dubbel LP verscheen, getiteld *'All 49 Rhodesian troopic songs'*, samengesteld door John Edmund. De prijs is R. 21,49 per stuk. Ook verkrijgbaar op muziekcassettes.
Van dezelfde samensteller verscheen bij dezelfde uitgever ook het boek *'The story of troopic songs and the Rhodesian bush war'*. Dit boek bevat de teksten, bladmuziek en achtergrondverhalen van de soldatenliedjes. Prijs R. 20,95.

10. Tot slot van deze aflevering wil ik onze leden gaarne attenderen op een uniek boek betreffende een klein doch belangwekkend deel van onze militaire luchtvaarthistorie. Het is het boek *'The Royal*

Netherlands Military Flying School 1942-1944', geschreven door O.G. Ward, P.C. Boer (lid van onze vereniging) en G.JH. Casius. Het boek is te bestellen bij: K. Merkelbach, Prins Hendrikplein 9, 7316 AM Apeldoorn en kost inclusief verzendkosten *f* 38,-, te storten op giro 1678271 ten name van *'Réunies ML van het KNIL'* te Apeldoorn, onder vermelding van *'boek RNMFS'*. De oplage is zeer beperkt (slechts 700 exemplaren), dus U moet er snel bij zijn!
In 1943 verscheen in de V.S. reeds een alleen nog antiquarisch verkrijgbaar fraai boekwerk over de RNMFS. Dat boek kan vanzelfsprekend niet compleet zijn, omdat het alleen de beginperiode van de school behandelt. Het nu voorliggende nieuwe boek is dan ook 'n behandeling van de gehele historie van de RNMFS, verlucht met vele afbeeldingen (o.a. 80 foto's). Het is zeer goed gedocumenteerd en gebaseerd op archiefmateriaal uit de V.S. en Nederland. Bijgevoegd zijn een verlieslijst, een beschrijving der lesvliegtuigen en een nominatieve opgave van allen, die bij de RNMFS hebben gediend.
Een voortreffelijk boek, dat als naslagwerk kan dienen voor diegenen, die zich interesseren voor de geschiedenis van de Militaire Luchtvaart KNIL en van de Marine Luchtvaartdienst.

L. FRANCKE

WIST U DAT?

De lezer zal zich herinneren, dat in de eerste kroniek werd vermeld: Commentaren - opmerkingen e.d. op het gepubliceerde, worden door de samensteller niet gegeven. Gevolgtrekkingen - vergelijkingen - conclusies, het werd aan de lezer overgelaten.
Het lijkt echter nuttig om bij sommige berichten een aanvulling te geven. Wel te verstaan, een aanvulling bedoeld als een verduidelijking. Een voorbeeld: Als in een zeker bericht wordt gesproken over de Lt.-Kol. Winkelman, dan kan dit worden aangevuld met *'de latere Opperbevelhebber van Zee- en Landmacht in 1940.'* Niet alleen voor de wat oudere, doch zeer zeker voor onze jonge leden/lezers lijkt mij dit passend. Het zal de lezer zijn opgevallen, dat waar mogelijk, namen van personen met hun eventuele rang en/of commando worden vermeld. Een kleine aanvulling omtrent hun verdere loopbaan kan bij menigeen herinneringen wakker roepen of verhelderend werken. En, geachte lezer, denkt u er wel aan, dat de kroniek slechts een uittreksel weergeeft van de beschreven gebeurtenissen. In vele gevallen zou er meer te vermelden zijn. Persoonlijk kunt U er misschien uit *'overlevering'* iets aan toevoegen, wat niet in de periodieken voorkomt. Doch ter zake. Het is de samensteller bekend, dat U, vereerde lezer, een heleboel weet, doch wist U dat . . .

In januari 1903 overleed de Lt.-Gen. P.M. Netscher. Hij diende niet alleen in N.O.I., doch ook in Nederland, o.a. als Commandant van het 6e Regiment Infanterie, en in de rang van Gen.-Maj. als Inspecteur van het militair onderwijs. Na zijn pensionering was hij enige jaren voorzitter van de Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap.
Van zijn hand verschenen o.a.: *'Les Hollandais au Brésil'* (1853), en de geschiedenis van de voormalige Nederlandse koloniën Essequebo, Demerary en Berbice (1888). Voor eerstgenoemd werk viel hem een onderscheiding van de Braziliaanse regering ten deel.

Tijdens de spoorwegstaking van januari 1903 waren in Amsterdam naast het normale garnizoen afdelingen van de volgende regimenten aanwezig: Grenadiers en Jagers, 1e, 3e, 4e en 6e Regiment Infanterie, Genie, Huzaren. Van de Koninklijke marine lagen op het IJ de schepen Hr.Ms. Pantserschip Evertsen, de

Inspecteur der Infanterie. Deze functie heeft hij echter slechts korte tijd waargenomen.

Op Koninginnedag 1903 werden Militaire en Volksfeesten gehouden in de *'Legerplaats van Zeist'*, het zogenaamde Kamp van Zeist. Om twaalf uur grote parade. Deze was tegen één uur afgelopen. Daarna stroomde het publiek binnen. Ieder wilde zien hoe de mannetjes daar getentvest waren. Er heerste een algemene feestvreugde, zo gezellig, als dit in een legerplaats op Koninginnedag kan zijn.
Trouwens, er stonden troepen en publiek die middag heel wat pretjes te wachten. Als voornaamste de gecostumeerde optocht, die zeer gevarieerd was. Dan de militaire en volksfeesten zoals boegsprietlopen, tonsteken, touwtrekken, bivakkookwedstrijd, wedloop met hindernissen, driebenige wedloop, zaklopen, koekslaan. Alleen aan dit laatste mocht ook door niet militairen worden deelgenomen. Onderwijl speelde de zgn. kleine kapel van de harmonie-muziekvereniging lustige wijsjes. Terwijl de volksspelen hun gewoon verloop hadden, voerde de militaire gymnastiek- en schermvereniging *'Leonidas'* verschillende oefeningen uit, zoals staafoefeningen, rek- en brugturnen, springen e.d. Des avonds was er een *'tombola'* zonder nieten voor de onderofficieren. In de cantine een tingeltangel concert en na afloop *'marmergroepen'* door Leonidas. Gedurende enige tijd woonden de officieren de voorstelling in de onderofficierscantine bij. Het was een recht gezellig einde van een hoogst genoegelijke Koninginnedag.

Op vrijdag 11 september 1903 werd door H.M. de Koningin en Z.K.H. Prins Hendrik een bezoek gebracht aan de Harskamp. Ter verwelkoming van het hoge gezelschap stond als Erewacht opgesteld het 3e Bataljon van het 3e Regiment Infanterie onder commando van de Luitenant-Kolonel E. van Rijssen. Voor de Hofstoet reden de Generaal-Majoor W.G.F. Snijders en de Commandant van de Harskamp, de Luitenant-Kolonel A.J. Vetter. Het Koninklijk rijtuig was bespannen met 6 paarden. Tot het gevolg behoorden o.a. Baron van Geen, de Kapitein der Infanterie Jhr. C.L. Suchtelen van de Haare, Adjudant van H.M. de Koningin, toegevoegd aan Z.K.H. de Prins der Nederlanden en de Ordonnansofficieren Jhr. A.G. Sickinge, 1e Luitenant der Artillerie en Jhr. H.A. van Reigersberg Versluys, 1e Luitenant der Cavalerie, benevens de hofdames Jonkvrouwe Snouck en Baronesse Rengers.
In weerwil van het doorweekte terrein als gevolg van de regen, werd het volgende programma uitgevoerd: Het zgn. controlerend of Oostenrijks schieten, bezoeken aan de ammunitieloods, cantines, keukens en andere lokalen. Tevens werden verschillende tenten van officieren en soldaten bezocht. Gedurende deze bezichtigingen liet de muziek zich horen. Onder de troepen heerste veel geestdrift. Tijdens de terugtocht viel de regen in stromen neer.

Na enige weken van voorbereiding, het wat men noemt in staat van tegenweer brengen, werden in het tijdvak van 21-26 september 1903 de Fortmanoeuvres nabij Haarlem gehouden. Deze stonden onder leiding van de Generaal-Majoor P.C. Kool, Commandant der Stelling van Amsterdam. Tot zijn staf behoorden o.a. de Kolonel der Artillerie W.F. Ridder van Rappard, de Majoors van de Generale Staf H.C.A. Neeteson en A.R. Ophorst, benevens enige Luitenants. De eigenlijke manoeuvres bedoelden te zijn de aanval op en de verdediging van de forten. Door de volgende troepen werd aan de oefeningen deelgenomen: het 5e Bat. van het 7e, en het 3e Bat. van het 4e Regiment Infanterie. Zes compagnieën van het 2e Regiment Vestingartillerie, één batterij van het 2e Regiment Veldartillerie, alsmede detachementen pontonniers, genietroepen en telegrafisten.
Het algemeen denkbeeld was dat de vijand op de Noordhollandse kust was geland. Een aantal dezer vijandelijke troepen trachtte door de terreinstrook Santpoort-Schoten-Bloemendaal van west naar oost door te dringen naar de reduitstelling Amsterdam. Deze operatie moest worden tegengehouden door de bezettingen van Haarlemmerliede, Spaarndam en Penningsveer. De bezetting van Penningsveer had zgn. tussenbatterijen aangelegd, gevormd door vuurmonden van 15 cm. en vrij ver achter de dijken opgesteld.

Deze waren door voorliggende heggen aan het oog des vijands onttrokken. Om pogingen tot overrompeling in de nacht tegen te gaan, werd van de zijde der forten van tijd tot tijd door middel van zoeklichten het voorterrein hel verlicht.

Begin oktober 1903 werd te Rotterdam aan de 1e Luitenant der Infanterie J.J. Korndörffer het ridderkruis der Militaire Willemsorde uitgereikt. Dit geschiedde door de garnizoenscommandant, de Luitenant-Kolonel der Mariniers A.P. Timmers tijdens een grote militaire plechtigheid en onder grote belangstelling.
Deze onderscheiding viel hem ten deel na de bestorming van de Ino-ri-roro stelling in de Gajoelanden op 20 augustus 1902. Lt. Korndörffer was toen gedetacheerd bij het leger in Indië. Hij was het vierde lid dezer familie, die als ridder in de annalen der M.W.O. werd ingeschreven. Twee zijner naamgenoten, familieleden, verwierven deze onderscheiding in de tiendaagse veldtocht. De derde was de gepensioneerde Kolonel der Mariniers Korndörffer, die de onderscheiding in Atjeh had verdiend. Lt. Korndörffer droeg ook reeds de gouden kroon van de eervolle vermelding.
Na langere tijd zonder te zijn geweest, werd begin maart 1903 de Schout-bij-nacht A.G. Ellis benoemd tot Minister van Marine. Van zijn vele commando's, functies en detacheringen vóór zijn Ministerschap willen de volgende in herinnering brengen:
1884 Gedetacheerd bij het Departement van Marine ter waarneming van de betrekking van Adjudant bij de Minister.
1885 Adjudant Commandant Zeemacht in Indië.
1889 Vertegenwoordiger van Nederland op de conferentie te Washington tot herziening der voorschriften tot voorkoming van aanvaringen op zee.
1894 Inspecteur van de Marine Torpedodienst.
1895-1897 Chef personeel Departement van Marine.
1897 Commandant pantserschip Zeeland.
1901-1902 Stationscommandant in West-Indië.
1902 Vertegenwoordiger van onze zeemacht bij de vlootschouw te Spithead.
1902 Directeur en Commandant in de Marinedirectie te Willemsoord en Commandant van de Stelling Den Helder.
Diverse onderscheidingen vielen hem ten deel, waaronder de Nederlandse Leeuw en de Atjehmedaille.

4e Opgave van wijzigingen op de ledenlijst van 1 juni 1985:

Nieuwe leden:
Dijkstra, H., Vossenkamp 176, 9675 KN Winschoten 6 (spec. gevechtsmessen)
Heege, Dr. J.P. ter, Geerdinkhof 363, 1103 RC Amsterdam 3(KL en Eur. tot 1940)
Hofsteenge, C., Ged. Zuiderdiep 142, 9711 HN Groningen 1 (Schutterij tot 1907)
Kaptein, W.J.D. Sr., Nassaukade 157, 1053 LK Amsterdam 3 alsmede uitr. tot 1940
Kaptein, W.J.D. Jr., Nassaukade 157, 1053 LK Amsterdam 3 (1870-1940), gasm. en gasoorlog
Klein Baltink, G.D., Bergleidingweg 16b, 7442 XG Nijverdal 6
Osch, G. van, Prins Constantijnlaan 5, 8084 AE 't Harde 1, 11 en 18
Plink, W.L., Heerderweg 10, 8161 BM Epe 1, 2, 3, 12, 16 (spec. cav. KL en KNIL)
Retèl, J., Witte de Withstraat 60, 2518 CW 's-Gravenhage algemeen
Schouten, O.A.N., Hobokenstraat 47, 4826 EA Breda 3, 6, 20, 23 en TRIS
Steenhuis, J.A., G. Colmjonwei 141, 8915 GK Leeuwarden 2, 3, 4, 5, 6, 11 en 14 (bijz. gev. ehd en inl. d)
Thöni, Drs. P.J.A., Grote Maatweg 73a, 7642 VJ Wierden 1, 2, 3, 5, 12, 17 en 20 en Zwits. trpn in NL d)

Opgezegd per 31 december 1985:
Megen, C.P.G. van, Transvaalstraat 21, 6543 PH Nijmegen
Wethly, R., Balijelaan 40, 3421 GT Utrecht

Adreswijzigingen:
Berlemon, J.H.M., J.F. Kennedylaan 70, 2324 EX Leiden
Falkeisen, O.D., 11 Baker Cresent, Barrie, Ontario, Canada L4M 3J4
Lier, F.J. van, Herenstraat 9, 4115 BK Buren (Gld).

J. ALBARDA

MILITAIRE GEDENKTEKENS (21)

482. **Amsterdam. Hekelveld.** Monument ter nagedachtenis aan Annick G.M. van Hardeveld. Stenen voet met bronzen plaat. Opschrift: OP DEZE PLEK WERD 4 MEI 1945 DE LAATSTE KOERIERSTER UIT HET VERZET ANNICK VAN HARDEVELD DOOR DE DUITSE BEZETTER VERMOORD. ZIJ WAS 21 JAAR OUD. DIT TEKEN IS EEN EERBEWIJS AAN ALLEN DIE STREDEN TEGEN ONRECHT EN ONDERDRUKKING.
Onthuld op 4 mei 1985 door Burgemeester Drs. E. van Thijn van Amsterdam, in tegenwoordigheid van de moeder van Annick Mevr. C.M.E. van Hardeveld-Bertin en de broer Yann E. van Hardeveld uit Wychen. Het initiatief werd genomen door enige vrienden van de B.S. groep Max 111 Zuid van Gewest 10 (Amsterdam).
Annick werd, gekleed in verpleegsters uniform, zonder enige aanleiding door de Grüne Polizei neergeschoten.
Bron: *'Oud Wapenbroeders'*, mei 1985 van de NBOS-VLN. Verdere gegevens van ons lid Jhr. D.J.H.N. den Beer Poortugael en ons lid Joh. Schaede.

483. **Amsterdam.** Van ons lid de heer C.Ch. Westerveld, res. Lt-Kol. vsd der Inf. ontving ik de onderstaande gegevens betreffende een bijzonder gedenkteken. Het betreft een bronzen plaat, op 7 mei 1947 onthuld door Z.K.H. Prins Bernhard, met de tekst:
DE KOSTER H.F. WESTERVELD
HUISVESTTE HIER MET
VOORTDUREND LEVENSGEVAAR
VOOR ZICH EN ZIJN GEZIN
VAN 25-3-1943 TOT 3-3-1945
HET ALGEMEEN HOOFDKWARTIER VAN DEN +++++ O.D.

(Op de plaats waar de kruisjes staan een afbeelding van een uil en een adelaar: *'De wijsheid overwint het geweld'*).
De historie. Deze speelde zich hoofdzakelijk af in de (v.m.) Koepelkerk aan het Leidsebosje, waarvan de eerste steen gelegd werd op 31 januari 1879. Het was ontworpen door de Utrechtse architect A.J. van Beek. De kerk werd ingewijd op 1 juni 1884 door ds. B.J. Adriani.
Van 1932 tot 1954 was de heer H.F. Westerveld koster van deze kerk. Op een dag in maart 1943 werd door dr. J. Koopmans aan de koster gevraagd naar de mogelijkheid om in de kerk regelmatig *'Studiebijeenkomsten over de kerkelijke geschiedenis'* te houden. De toestemming werd gegeven, maar al spoedig bleek dat deze bijeenkomsten gehouden werden in het kader van het Verzet. Van dat ogenblik af was geheimhouding en zwijgzaamheid ook door zijn vrouw en kinderen van het allergrootste belang. De Koepelkerk zou het hoofdkwartier worden van de *'Orde Dienst'*, de bewapende illegale organisatie. De oudste zoon Carel en nog vele anderen verrichtten belangrijke ordonnansendiensten en ander zeer gevaarlijk werk, zo ook de andere zoon Bertus. De Koepelkerk werd helaas in april 1972 gesloopt en op die plek verrees het Marriot-Hotel. De bronzen plaat werd toen bevestigd in de voorgevel. Elk jaar op 4 mei laat de Directie van het hotel een krans met een lint aan de plaquette bevestigen. Op dit lint de woorden: *'Gedenken in dankbaarheid - Directie en medewerkers Marriot Hotel.'*

484. **Barchem (G).** Bank tegen muur. Ontwerp: P. Starreveld. Opschrift:
'AAN DE BOEREN VAN HET ZUIDELIJK DEEL VAN LAREN VOOR HETGEEN ZIJ DEDEN VOOR HUN LANDGENOTEN TIJDENS DE JAREN 1940-1945.'

Bron: SEOS.

485. **Blaricum. Witzand** (dit is een straatnaam). Stenen leeuw met bord; tekst: TOT 14 MEI 1940 WAS IK WACHTER VAN DE DELFTSCHE POORT TE ROTTERDAM.'
Reeds in 1939 was men begonnen de Delftse Poort te Rotterdam af te breken met het doel de poort elders weer op te bouwen. Door het bombardement in mei 1940 werd de herbouw aan het Haagse Veer geheel verwoest. Een leeuw is reeds geruime tijd terug naar Rotterdam. Nader bericht volgt.

486. **Bloemendaal**, bij de N.H. kerk. Vrouwenfiguur. Ontwerp: Mevr. C.E. Limpers-van Rood. Geplaatst 1949.
Bron: SEOS.

487. **Bloemendaal, Overveen.** Erebegraafplaats. Zeeweg.
A. Herdenkingsmuur met tekst van de verzetsstrijder H.M. van Randwijk.

ZOEK DAAR WAAR NEERLANDS VOLK LEEFT EN WERKT.

ZIE HOE WIJD ZIJN LAND IS, HOE HOOG ZIJN HEMEL, HOE DICHTBIJ HET RUISEN VAN DE GEWELDIGE ZEE. IN DEZE GEWESTEN ZIJN VREDE EN VRIJHEID GROOT GEWORDEN. ZIJ ZIJN DE VRUCHTEN VAN GEESTELIJKE ZUIVERHEID, EERLIJK DENKEN, NAASTENLIEFDE EN GELOOF. BEDENK, DAT HETGEEN GISTEREN BEDREIGD WERD HEDEN EN MORGEN OPNIEUW IN GEVAAR KAN VERKEREN. BESCHERM HET EN WEES WAAKZAAM. TOT ZOLANG MOGE HET PAD, DAT TOT DEZE STILLE PLEK LEIDT, BEGAANBAAR BLIJVEN VOOR DE VOETEN VAN ALLEN, DIE ZICH HIER BEZINNEN OP DE WAARHEID VAN VRIJHEID EN GERECHTIGHEID.

DAARTOE HELPE ONS GOD.

B. Een urn, ontwerp Prof. L.O. Wenckebach. Deze bevat de as van een aantal onbekende slachtoffers.
C. Een klokkestoel met luidklok.
D. Verschillende grafstenen, o.a. van JOHANNES POST - WILLEM PIETER SPEELMAN - JOHAN VAN DER HULST - JANNETJE JOHANNA SCHAFT - GERRIT JAN VAN DER VEEN - WALRAVEN VAN HALL - TITUS BRANDSMA en nog vele anderen, totaal zijn hier 374 gesneuvelden begraven. De opening van deze begraafplaats geschiedde in tegenwoordigheid van H.M. Koningin Wilhelmina, H.K.H. Prinses Juliana en Z.K.H. Prins Bernhard in november 1945. De architekt A. Komter heeft een sober voltooiïngsplan gemaakt, geïnspireerd op het oorspronkelijk veel monumentaler plan van de architecten Prof. G. Holt en A. Komter.
Bron: SEOS.

488. **Blokker. Sint Josephpark.** Zuil. Ontwerp: S. de Wolff. 1955.
Bron: SEOS.

489. **Bocholtz (L).** Z.W. van Kerkrade. Gemeentehuis een plaquette en gebrandschilderd raam. Ontwerp: Hub Levigna. Beide uit 1951.
Bron: SEOS.

GELEGENHEIDSENVELOPPE

Ter gelegenheid van het vierde lustrum van onze vereniging, zal op 13 september a.s. een gelegenheidsenveloppe verschijnen, die zal zijn gewijd aan de bekende Nederlandse schilder van militaire taferelen J. Hoynck van Papendrecht. De datum 13 september is gekozen, omdat op deze dag in het museum Flehite te Amersfoort de grote lustrumtentoonstelling met werken van Hoynck zal worden geopend.
In het maart/april nummer volgen nadere bijzonderheden.

Mr. R.A. SCHIMMEL

Studie-Afdeling Militaire Muziek

Een voor de liefhebbers van de militaire muziek en zijn geschiedenis bijzondere LP is onlangs uitgebracht: Dragon NT 3585 *'Taptoe 50 jaar'*. Op deze plaat staan 11 opnamen van marsen van Nederlandse componisten afkomstig van 78 toeren platen uit de jaren 1915-1955. De oudste opname is vermoedelijk die van de Stafmuziek van het 8e Regiment Infanterie o.l.v. Kapelmeester F.J.T. Hantsch met de Defileermarsch van 8 R.I., daar Hantsch in 1922 met pensioen ging en de Stafmuziek in 1923 werd opgeheven. Voorts is te horen de Stafmuziek te Batavia o.l.v. Luitenant J. de Ruyter Korver met de Van Heutz Marsch van N.A. Bouwman en de Passer Gambir Marsch; dit muziekkorps werd in 1931 opgeheven, terwijl de Ruyter Korver sinds 1918 kapelmeester was. Dan de Huldigings Marsch, de Grenadiers Marsch en de Groote Taptoe door de Koninklijke Militaire Kapel o.l.v. C.L. Boer, het laatste nummer voorafgegaan door de tamboers en pijpers van het Korps Mariniers; deze opnamen stammen uit de periode 1928-1930. Uiteraard ontbreekt niet de Stafmuziek van het 5e Regiment Infanterie o.l.v. Kapelmeester J.R. van der Glas, de componist van de bekende Feestmars, maar hier vertegenwoordigd met de Defileermarsch, eveneens van zijn hand. Deze Stafmuziek was in de jaren dertig, toen deze opname werd gemaakt, heel populair en trad veel voor de radio op.

Het Stafmuziekcorps van de Amsterdamsche Politie brengt een mars van Willem Ciere *'Vrij Nederland'*, die van vlak na de 2e wereldoorlog stamt. De *'Nederlandsche Mobilisatie Marsch'* wordt gespeeld door het Odeonorkest; uit welke mobilisatie dat voortkwam is mij onbekend.

Tenslotte staan er nog een paar marsen op, gespeeld door de Marinierskapel in de periode 1949-1955: Manoeuvre mars en de NIWIN-mars van Laro.

Uiteraard is de tand des tijds aan de opnamen, die van soms intensief afgespeelde schellakplaten komen, te horen, maar als historisch document is het waardevol.

Het is te hopen, dat ook de overige, schaarse opnamen van vroegere Nederlandse militaire orkesten nog eens op deze wijze worden vastgelegd en bewaard; ik denk aan de vroegere stafmuziek van de Koninklijke Marine waarvan tot heden twee platen uit de jaren dertig bekend zijn, het Muziekkorps van de Prinses Irene Brigade, waarvan opnamen uit 1943 bestaan. De Stafmuziek van het 6e Regiment Infanterie uit Breda waarvan radio-opnamen uit 1936 zijn overgebleven en wellicht nog andere, waarvan het bestaan mij tot heden opbekend is. Mochten er lezers zijn die zulke platen hebben of van het bestaan ervan op de hoogte zijn dan houd ik mij van harte aanbevolen voor informatie daarover!

Hierbij sluit mooi aan een boekje uitgegeven door Brabantia Nostra, Vogelenzanglaan 3 in Breda van de hand van John Simons, geheten *'Afscheid van het Zesde'*, een mars van Stenz (befaamd om zijn Manoeuvre Marsch), maar hier gebruikt om de geschiedenis van de in 1940 opgeheven Stafmuziek van het 6e Regiment Infanterie sinds 1819 te beschrijven. Veel informatie over de Stafmuziek zelve, de achtereenvolgende kapelmeesters Paul Albin Stenz, Bernard J.A. Rehl, Piet H. Kwakernaat, Louis de Morée (van de *'Bredasche Mars'*) en Adriaan C. van Leeuwen, de nestor van de Nederlandse militaire componisten, op de leeftijd der zeer sterken nog altijd aktief. Een prettig leesbaar boek, met veel informatie en verlucht met tal van afbeeldingen van Stafmuziek, kapelmeesters en hun composities, en voorzien van een discografie van opnamen van de Stafmuziek zelve, en van composities van zijn kapelmeesters. Al met al een mooi voorbeeld van vastlegging van petit histoire, dat u niet moet missen!

Dr. J. WYTZES

DE OORLOGVOERING BIJ DE ROMEINEN

In het jaar 509 voor Chr. bevrijdde de stad Rome zich van de tyrannie der Etrurische koningen. De Etruriërs vormden een machtige bond van steden, die voornamelijk gelegen waren in het gebied dat naar hun naam (Tusci) genoemd is. Nu kon Rome voor zichzelf beginnen. Een leger was er al: ± 8400 man met 2400 helpers. Dit leger werd aangevoerd door twee consuls, de opvolgers van de koningen. Het waren er twee, omdat de Romeinen nooit meer terug wilden naar een monarchaal bewind, vandaar ook dat de consuls maar één jaar in functie waren en er na afloop van hun ambtsperiode nieuwe magistraten werden gekozen. Iedere consul voerde het bevel over de helft van de legermacht, d.w.z. in tijd van oorlog, wanneer de dienstplichtigen opkwamen. Eigenlijk waren zij een soort burgemeesters. Als extra beveiliging tegen de alleenheerschappij diende de instelling dat de consuls elkaars maatregelen konden blokkeren door een veto. Uiteraard was dat niet van toepassing, wanneer zij op afzonderlijke oorlogsterreinen opereerden. De legermacht, waarover zij te beschikken hadden, bestond uit infanteristen en een 300 man aan ruiterij, gevormd uit de welgestelden, die op eigen kosten dienden, terwijl de infanterist een kleine soldij ontving, daar hij anders de uitrusting niet had kunnen betalen.

Met deze krijgsmacht begon Rome aan de verovering van Italië. Dat dit gelukte was te danken aan een tweetal factoren. Ten eerste aan de harde discipline. Met grimmige trots vertellen de geschiedschrijvers dat in de oude – en daardoor voorbeeldige – tijd een consul zijn zoon had laten executeren, omdat hij op de uitdaging van de vijand een duel had uitgevochten, of dat een ondercommandant, die tegen het bevel van de hoogste chef een slag had gewonnen, nauwelijks aan de doodstraf ontkwam. De doodstraf stond op insubordinatie, lafheid en desertie. Afdelingen die slecht gevochten hadden konden gedecimeerd worden, d.w.z. iedere tiende man werd door het lot aangewezen om gedood te worden. De handhaver van de discipline was de centurio. Hij kwam uit de troep voort en verkreeg zijn positie wegens uitstekend militair gedrag. In de latere legers zal hij de drilmeester zijn, maar ook functies krijgen die te vergelijken zijn met die van de huidige subalterne officieren. Van oudsher voerde hij een stok, die niet diende als distinctief, neen, hij gebruikte die om een soldaat, die zijn werk niet goed deed, ermee af te ranselen. Het stokje dat heden ten dage troepenofficieren dragen is de elegante *'nakomeling'* van de knuppel der centurio's.

Wat ook te danken was aan harde discipline: iedere dag na de mars legde de soldaat een kamp aan, een Griek was daar nooit toe te brengen geweest. De gang van zaken was deze: vóór de colonne ging een aantal *'meters'* vooruit en bakende de plaats van het kamp af. Kwam de troep aan, dan wist ieder onderdeel wat het te doen had op zijn vaste plaats. De man nam zijn schop en begon te graven. Van de opgedolven aarde werd een wal opgeworpen en daarin werden de schanspalen vastgezet. Zelf sjouwde de soldaat de paal mee. Na een mars van 25 kilometer was dat geen geringe inspanning, maar het had dit voordeel dat het leger niet voor een nachtelijke overval behoefde te vrezen, want er werd geducht wacht gelopen onder controle van de centurio. Bij tegenslagen bood het kamp een toevluchtsoord om weer op verhaal te komen. Nu moet men niet

denken dat de commandanten het bevel voerden over een menigte angstige slaven. Neen de soldaat stond er achter, hij vond de strenge tucht normaal, al zal hij wel eens gekankerd hebben. Trouwens hoog en laag, rijk en arm vocht in dezelfde gelederen.
Natuurlijk had de bevolking van een land met haar omliggend stadsgebied niet alleen een land als Italië onder haar bewind kunnen brengen. Maar de Romeinen zijn klein begonnen, in hun naaste omgeving, de kleine steden van Latium, een gebied rondom Rome, waar men dezelfde taal sprak. Hun inwoners kregen al spoedig het Romeinse burgerrecht. Met andere onderworpen steden sloten de Romeinen een verbond of stonden hen een ruime mate van vrijheid toe, een zeker zelfbestuur. De verhouding tot Rome verschilde van stad tot stad. Wel moesten sommigen een zeker tribuut betalen en allen leverden hulptroepen in tijd van oorlog. Dat deze bondgenoten betrouwbaar geacht werden blijkt uit het feit dat zij per legioen evenveel manschappen leverden als het Romeinse legioen telde en het bewijs van hun betrouwbaarheid hebben zij geleverd tijdens de tweede Punische oorlog (218 - 202 voor Chr.). Het was namelijk Hannibals bedoeling om de bondgenoten tot afval te brengen. Het is hem niet gelukt. De bondgenoten vochten even dapper mee als de Romeinen. Voor de administratie en uitrusting van hun contingent waren de steden der bondgenoten zelf verantwoordelijk, maar het opperbevel bleef in handen van de Romeinen. Deze uitbreidings-politiek is een tweede factor geweest die Rome's macht mogelijk maakte.

Maar nu de eigenlijke oorlogsvoering. Voor en na blijft de phalanx (in het latijn aciës) de tactische eenheid, samengesteld uit de legioenen met hun hulptroepen. Het legioen telt nu nominaal 3000 man, de hulptroepen leveren er evenveel. In de slaglinie is er een duidelijk onderscheid tussen de soldaten. Zij worden onderscheiden in hastati (van hasta= lans), de principes en de triarii. Zij zijn per legioen ingedeeld in 10 manipels van 120 man, behalve de triarii, wier manipels 60 man tellen. In de slaglinie staan de hastati vooraan, 20 man in het gelid, 10 man diep. Evenzo de principes en de laatste linie vormen de triarii. De hastati zijn de jonge mannen, op hen volgen de principes, bestaande uit oudere lichtingen en daarna komen de triarii, mannen tot 46 jaar. De principes dienen om de gaten in de linie der hastati en, indien nodig, de ruimten tussen de voorste manipels op te vullen. De triarii zullen nauwelijks aan het gevecht deelnemen. Is dat wel het geval, dan staat de zaak er slecht voor. Vandaar het spreekwoord voor een hachelijke toestand in het algemeen: *'res ad triarios venit'* (de triarii zijn aan de beurt). De bewapening bestaat uit helm, schild, de lans (waarmee Italië is veroverd) en een kort zwaard.

Met deze troepen moesten de Romeinen het hoofd bieden aan Hannibal, toen deze Italië binnentrok en het bleek dat zij ter velde niet tegen hem opgewassen waren, wat hen op meerdere nederlagen kwam te staan. Vergeleken met die van de Carthaagse veldheer was hun strategie primitief. Verkenningen waren aanvankelijk een zwak punt. In de slag bij het Trasumeense meer marcheerden zij argeloos een zak binnen, die gevormd was door het water en de bergen, waar de Puniërs stonden opgesteld. De legerleiding was ook onvoldoende. Het kon zijn dat een consul nog nooit een leger had aangevoerd. De consuls waren, zoals wij zagen, eigenlijk de burgemeesters van Rome. Zij hadden al weinig militaire ervaring en kregen die ook niet, omdat zij na een jaar vervangen werden door burgemeesters van dezelfde kwaliteit. Nu is de tactiek van de phalanx tamelijk eenvoudig. Staan de gelederen eenmaal tegenover elkaar, dan is het verder een zaak van dapperheid, discipline en uithoudingsvermogen. Deze eigenschappen waren bij de Romeinen en hun bondgenoten in ruime mate aanwezig, maar tegenover Hannibal niet toereikend. Hannibal zegevierde bij Cannae doordat hij een sterke infanteriereserve had opgesteld en door zijn cavalerie, die goed geoefend was en onder leiding stond van generaals, die hun troepen goed in de hand hadden en initiatief wisten te nemen. Daarmee vergeleken waren de Romeinse ruiters weinig meer dan amateurs.

Maar de Romeinen hebben van hun nederlagen geleerd. Zij keken wel uit wie zij als burgemeester benoemden en lieten hem langer dan een jaar het bevel voeren. Ook de soldaten moesten langer dienen dan de vijf traditionele veldtochten. Met zo'n veteranenleger heeft Scipio tenslotte Hannibal in Afrika verslagen.
De punische oorlogen en de daarop volgende, die leidden tot de verovering van de Hellinistische rijken in het Oosten, hadden funeste gevolgen voor Rome. De boeren die uit de lange oorlog terug kwamen vonden hun boerderij verwaarloosd of verwoest: Hannibal had geleefd van het land. Rijke landbezitters kochten die boerderijen op. Tot overmaat van ramp werd er door de verovering van het Oosten een menigte van slaven binnengebracht, die meedogenloos werden uitgebuit als landarbeiders op het grootgrondbezit. Dit breidde zich steeds verder uit, omdat de kleine boer niet tegen de slavenarbeid kon concurreren. De landloze boeren stroomden naar Rome toe in de hoop op werk, maar dat was er niet, er was geen industrie. Zo vormden zij een proletariaat, dat door de staat povertjes onderhouden werd. Weldenkende lieden (De Gracchen) zagen wel dat er zo een geweldig stuk volkskracht verloren ging en hoe onbillijk het grote verschil tussen arm en rijk was en zij probeerden er iets aan te doen. Maar hun pogingen stuitten af op het egoïsme van de rijken, die de macht over de staat in handen hadden. Hun moreel was intussen zeer gezakt. Tijdens de Punische oorlogen waren zij tot grote offers bereid geweest, maar nu waren zij de meesters van het Middellandse Zeegebied geworden (in de periode 200-133 voor Chr.). Zij vlasten er op om na hun ambt in Rome als gouverneur naar een onderworpen gebied uitgezonden te worden om zich daar te kunnen verrijken.

Wij laten de geschiedenis nu verder rusten. Het historisch intermezzo was nodig om de legerhervormingen van Marius te begrijpen. Marius (consul in 107 en gestorven 86 voor Chr.), een groot veldheer, die uit de troep was opgeklommen, zag in dat het hoe langer hoe moeilijker werd om met burgermilities op vergelegen oorlogsterreinen, van Spanje tot Klein-Azië, te opereren. Daarom schiep hij een beroepsleger bestaande uit vrijwilligers. Aan aanmeldingen geen gebrek: de proletariër zag hier een broodwinning. Hij diende twintig of meer jaren en kreeg bij het verlaten van het leger een pensioen bestaande uit een stuk grond in Italië of ergens in het rijk en bovendien een som geld, die van zijn soldij was afgehouden. Veel veteranen bleven in de buurt van hun legerkamp, waardoor er ettelijke steden zijn ontstaan, die hebben bijgedragen tot de romanisering van het Westen.
Marius veranderde ook de indeling in het leger. De manipels met hun drie soorten strijders verdwijnen. De tactische eenheid werd nu een cohort. Een cohort bestaat uit 600 man infanterie, onder commando van zes centurio's. Ieder legioen omvat tien centuria, per legioen zijn er dus zestig, waarbij men moet bedenken dat een legioen een administratieve, geen tactische, eenheid is. De centurio's staan niet gelijk in rang: er zijn zestig rangen, waarvan de hoogste die van primipilus is, een man van groot gezag. Dit is des te gunstiger, omdat de hogere commandanten, jongelui van adel, met zeer weinig militaire ervaring hun loopbaan begonnen. En wat de bewapening betreft: de lange lans werd afgeschaft en in plaats daarvan werd de soldaat uitgerust met twee werpsperen.

De cohort is een door en door geoefende eenheid. De veldheer kan de cohorten opstellen zoals het hem goeddunkt. Hij kan ze op de flanken plaatsen ter bescherming van de slagorde, zelfs met de rug naar de linie. Die bewegingen op het slagveld eisen een grote mate van koelbloedigheid en bekwaamheid, die men alleen van een beroepsleger kan verwachten. Tel nu bij deze zwaargewapende infanterie nog de genie op, de nauwkeurige administratie en de hulptroepen van lichtgewapende ruiters, boogschutters en slingeraars, dan begrijpt men dat het rijk zich veilig achtte binnen zijn grenzen. Deze waren: de Rijn, de Donau, de Syrische woestijn en de Sahara. Het gros van de troepen lag, behalve in Afrika, in grote garnizoenen langs deze grenzen, in het binnenland waren ze niet nodig, nog niet

tenminste.
Alles leek uitstekend in orde, maar een inherente fout van dit beroepsleger was dat het zich in de eerste plaats ondergeschikt voelde aan zijn generaal en niet aan de staat. De generaal zorgde voor overwinningen, buit en geschenken in geld. Dat bleek al spoedig na het oprichten van dit leger in de burgeroorlogen die het rijk in de eerste eeuw voor Christus teisterden. Pas onder keizer Augustus, zelf een partijman, kwam er een einde aan de onderlinge strijd. Men spreekt dan ook van de *'pax augusta'*, de vrede van de keizer. Maar toen zijn huis uitstierf met de dood van Nero (68 na Chr.), brak er weer een burgeroorlog uit. Niet dat de burgers, in de zin van niet-militairen, daar partij in waren, het was enkel en alleen een zaak van de soldaten. Verbonden door een sterke esprit de corps en belust op geldgeschenken, die zij zouden ontvangen na de overwinning, plaatsten achtereenvolgens de Spaanse legioenen, de praetoriaanse garde (het garnizoen van Rome), de legioenen van de Rijn en die van de Donau en Syrië hun candidaat op de troon - voor korte tijd, behalve de laatste: Vespasianus.

Deze politieke onbetrouwbaarheid openbaarde zich op een funeste wijze in de tweede helft van de derde eeuw. Het was een rampzalige periode. Germaanse stammen, die zich tot grotere eenheden hadden aaneengesloten, braken door de grensverdediging heen en daar er geen reserve legers voorhanden waren, drongen zij al plunderend diep in het rijk door. Inflatie bestaande uit kwaliteitsbederf van de munt en de geringere opbrengst van de goud- en zilvermijnen verarmden de staat, die tot steeds zwaardere belastingen moest overgaan. Men viel terug tot het betalen in natura. De soldaten ontvingen de nodige rantsoenen in etenswaren voor zichzelf en hun gezin. Daar konden ze natuurlijk niet van bestaan, maar geen nood: bij bepaalde gelegenheden, bijvoorbeeld de troonsbestijging of een jubileum van de keizer kregen zij geschenken in goudstukken. De bevolking der steden en het platteland was weinig weerbaar en verafschuwde de dienst in het leger. Zij was gewend dat anderen, ver weg aan de grenzen, voor hen vochten.
Er was echter een bevolkingsgroep die bij uitstek de verdediging van het rijk op zich nam: de Illyriërs, de bewoners van de Balkan. Hun nagekomelingen zijn de Albanezen. Zij waren aan het begin van de eerste eeuw onderworpen, sindsdien geromaniseerd en trots op hun Romeinse nationaliteit. Illyrië leverde voortreffelijke soldaten, generaals en....keizers. Want de keizers moeten het leger aanvoeren, anders geven zij de macht uit handen. En het leger roept in deze periode een generaal tot (tegen-)keizer uit, men spreekt dan ook van soldaten keizers. Wie het initiatief tot deze pronunciamento's nam is niet duidelijk. Soms zullen het de soldaten zijn geweest, soms de officieren en soms de generaal, belust op keizerschap en niet afgeschrikt door de voortijdige dood van hun voorgangers. Want geen van hen hield het langer dan een jaar of vijf uit. Er werd natuurlijk gevochten om de troon. De soldaten hadden daar niets op tegen, want zij mochten in het geval van overwinning rekenen op rijke beloningen, op kosten van de staat en burgerij. Een geweldige verspilling van mensen en geld, die hoognodig waren om de invallers te keren. Toch moet gezegd worden dat deze politiek onbetrouwbare troepen en hun aanvoerders nog in staat waren om de binnengevallen Germanen harde klappen toe te dienen en hen uit het rijk te verdrijven.
De politiek-militaire toestand had ook gevolgen voor de oorlogvoering. De troepen bewegen zich in ijlmarsen van Oost naar West, nu eens in actie tegen een (tegen) keizer, dan weer tegen de indringers. Daarom wordt het opslaan van een vast kamp achterwege gelaten. De bewapening van de infanterist wordt lichter, want hij vecht tegen lichter bewapende Germanen, die hij in zijn zware wapenrusting niet kan achtervolgen.
volgen.
Aan het eind van deze eeuw weet de Illyrische keizer Diocletianus de rust in het rijk te herstellen en de grenzen te beveiligen.

Maar het Illyrische militaire reservoir is nagenoeg uitgeput. Niet alleen door de grote verliezen van de troepen, maar ook omdat

de bevolking door al het oorlogsgeweld in hun gebied sterk verminderd is. Maar er is nog een ander reservoir: dat zijn de Germanen buiten de rijksgrenzen. Keizer Constantijn (regeert van 306-337) neemt ze in massa in zijn leger op, soms onder hun eigen aanvoerders. Het moet gezegd worden dat deze troepen en hun commandanten de keizers onwrikbaar trouw zijn gebleven. Hun aanvoerders maakten snel carrière en onder de grote generaals van de late keizertijd treffen wij heel wat dragers van Germaanse namen aan. Deze officieren romaniseerden snel en de bekwaamste generaals kwamen in aanmerking voor hoge eretitels. Soms werden zij opperbevelhebbers en het is voorgekomen dat zij practisch het westelijk deel van het rijk leidden, maar naar de keizerskroon hebben zij nooit hun hand uitgestoken. In de civiele diensten kwamen zij niet voor, die bleven in handen van Romeinen.

Hoe zag het leger er na 300 uit? De grensvestigingen worden versterkt en bemand, in sommige steden komen garnizoenen te liggen. Langs de grenzen liggen ook limitaneï (limes=grens), een soort van territoriale troepen, voornamelijk Germanen. Zij leven van een boerderijtje en komen alleen in actie tegen roversbenden, tegen grote menigten van vijanden zijn zij niet bestand. Daarvoor dienden meer achterwaarts opgestelde afdelingen, de pseudocomitatenses. De keizers hebben onder hun onmiddellijk bevel de comitatenses, dat wil zeggen begeleidende troepen, waarmee zij dadelijk naar bedreigde punten kunnen oprukken. In hun naaste omgeving hebben zij de palatini (van palatium, ons woord paleis). Deze vormen een garde en tevens een soort krijgsschool en generale staf, want uit hen komen de officieren voort. De keizers die het westelijk deel van het rijk besturen - voor het hele rijk zijn er meestal twee, één voor het Westen en één voor het Oosten - resideren nu in steden dicht bij de grens onder andere Trier en Milaan. En wat hun legers betreft: zij bevatten een bonte samenstelling van volkeren binnen en buiten de grenzen van het rijk, troepen die hun eigen bekwaamheden en vechtwijzen hebben. De vroeger zo roemruchte phalanx der cohorten is verdwenen, evenals de centurio's. De infanterie vecht in losse hopen. Zij passen dus dezelfde tactiek toe als de Germanen ten oosten van de Rijn en dat ligt voor de hand, want zij zijn zelf ook Germanen. De Germanen kenden de fijne tactiek van de cohortenphalanx niet. Zij streden in zogenaamde varkenskoppen. Dat zijn benden van 200 man, samengesteld uit familieleden, dorpsgenoten, clangenoten, onder leiding van een dorpsleider. Wat zij missen aan discipline en tactische geoefendheid vergoeden zij door saamhorigheidsgevoel. Maar een losse bende staat wel zwak tegenover de cavalerie. Daarom daalt de militaire waarde van de infanterie en de ruiterij wordt de koningin van het slagveld. Dit heeft des te meer reden, omdat de keizers te maken krijgen met bereden vijanden: Perzen in het Oosten, Germaanse ruiters afkomstig uit de steppen van Zuid-Rusland. Zij moeten daar hun eigen ruiterij tegenover stellen: boogschutters, speerwerpers en gepantserde ruiters, van wie het paard eveneens gepantserd is. Deze ruiters zijn ook in staat om, waar nodig, af te stijgen en te voet te strijden: men ziet de middeleeuwse ridder - dat is ruiterlegers ontstaan.

Met dit leger hebben energieke keizers de ondergang van het westelijk deel van het rijk ruim een eeuw kunnen tegenhouden. Zij waren zelfs in staat om een actieve verdediging te voeren. Maar na 400 zijn zij niet meer bij machte de vijand buiten de poorten te houden. Zij zien zich genoodzaakt hele volkeren binnen hun gebied toe te laten. Weliswaar onder de naam *'verbondenen'*, maar deze volkeren stichten eigen koninkrijken en sindsdien is de *'keizerlijke'* of *'Romeinse'* vrede, de pax augusta of romana voor eeuwen, tot op onze tijd, verloren geraakt. Het oostelijk deel van het rijk bestond nog tot 1453, het jaar waarin Constantinopel door de Turken veroverd werd. Het was rijker, bezat een groot militair reservoir in Klein-Azië en de druk van de Germanen kwam van de overkant van de Rijn en de bovenloop van de Donau.

Toch was het bestaan van de Germaanse koninkrijken hachelijk. De Oost-Goten in

Italië en de Vandalen in Noord-Afrika zijn uit de geschiedenis verdwenen, dankzij aanvallen van het oostelijk deel van het rijk uit. Gehandhaafd hebben zich de Franken in het land dat nog hun naam draagt, de Bourgondiërs, waarvan hetzelfde geldt en de West-Goten in Spanje. Maar zij hebben allen hun Germaanse identiteit verloren en spreken een vorm van latijn, zij zijn in de hen omringende Romanen, dat is latijn sprekenden, opgegaan.
Het is vreemd dat de bewoners van een groot rijk zich de invallers, die veel geringer in aantal waren dan men zich meestal voorstelt, niet van het lijf konden houden. Er werden recruten gelicht uit de rijksbevolking, maar men deed alle moeite zich aan de krijgsdienst te onttrekken. Wel enigszins te begrijpen. Men moet soldatenbloed in de aderen hebben om voor een jaar of twintig in het leger te dienen, met alle risico's van dien.
Dat soort mensen had Marius indertijd voor zijn legioenen aangeworven en de keizers waren hem daarin gevolgd. Maar het lijkt wel of dergelijke recruten uitgestorven waren. Een oplossing was geweest territoriale troepen met een beperkte diensttijd op te richten. Maar de keizers hebben er steeds op tegen gehad om de bevolking te bewapenen uit vrees voor onrust. Pas in de laatste dagen van het rijk werd het toegestaan plaatselijke milities samen te stellen. Toch zijn er voorbeelden dat onder de inspirerende leiding van een energiek burger gevormde burgerwachten plunderende benden wisten te verslaan. Maar de geschiedénis heeft haar loop genomen. Pas onder de NAVO lijkt de oorlog in wat vroeger het West-Romeinse rijk was, uitgebannen te zijn. Moge zij ook sterk zijn tegenover eventuele vijanden van buiten.

FILMDAG 'MARS et HISTORIA'
SOESTERBERG, 22 maart a.s.

De jaarlijkse filmdag zal ook in 1986 plaatsvinden in het Militaire Luchtvaartmuseum te Soesterberg. Het tijdstip van aanvang is 10.00 uur. Onder meer zal vertoond worden de film *'Three years of the Netherlands' fight against the axis 1940-1943'*, een engelstalige voorlichtingsfilm over de Nederlandse oorlogsinspanningen tijdens de eerste drie jaren van de Tweede Wereldoorlog. Daarnaast komen onder andere nog aan bod, enkele films over de landmacht in de jaren dertig en de jaren zestig.
Tijdens de filmdag zal ons lid drs. M.J. Lohnstein een aantal dia's vertonen over het Papoea Vrijwilligerskorps en daarbij enige toelichting geven. De oud-voorzitter van de vereniging, kolonel der Huzaren b.d. C.A. Heshusius, zal nog een en ander vertellen ter verduidelijking van de beelden van een door hem achterhaalde film over Nederlands-Indië.
Voor degenen die daar prijs op stellen, is er gelegenheid om zich rond lunchtijd tegen betaling enkele belegde broodjes te verschaffen.
Het Militaire Luchtvaart Museum is gevestigd in het Kamp van Zeist, dat gelegen is aan het einde van de Kampweg te Soesterberg. Het museum is per openbaar vervoer te bereiken met de volgende busdiensten van Centraal Nederland:

Lijn 77: Baarn-Utrecht via Huis ter Heide, De Bilt, Halte Kampweg, Soesterberg;
Lijn 52: Amersfoort-Utrecht via Laan van Vollenhove, Zeist, Halte 't Zwaantje, Soesterberg;
Lijn 55 en 56 om en om:
Lijn 55: Amersfoort-Driebergen via Busstation Zeist;
Lijn 56: Amersfoort-Doorn-Wijk bij Duurstede via Busstation Zeist;
in beide gevallen uitstappen bij Halte 't Zwaantje, Soesterberg.

NASCHRIFT VAN DE REDACTIE:

In verband met de wintersluiting van het Militaire Luchtvaart Museum tot 1 april a.s., is het noodzakelijk dat op 22 maart a.s. bij de wachtcommandant op het Kamp van Zeist een lijst aanwezig is met de namen van de filmdagbezoekers.
Komt U? Dan even een briefkaartje sturen aan: J. van den Berg, Cronestein 85, 2804 EL GOUDA of bellen (na 19.00 uur) 01820-34283. Op de briefkaart alleen vermelden: Filmdag Mars et Historia en Uw naam. Hartelijk dank voor Uw medewerking en tot de 22e.

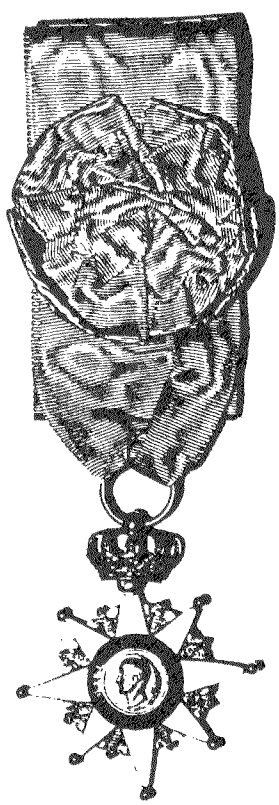
H. MEIJER

Speurtocht naar decoraties van de Orde van de Unie (1806-1810)

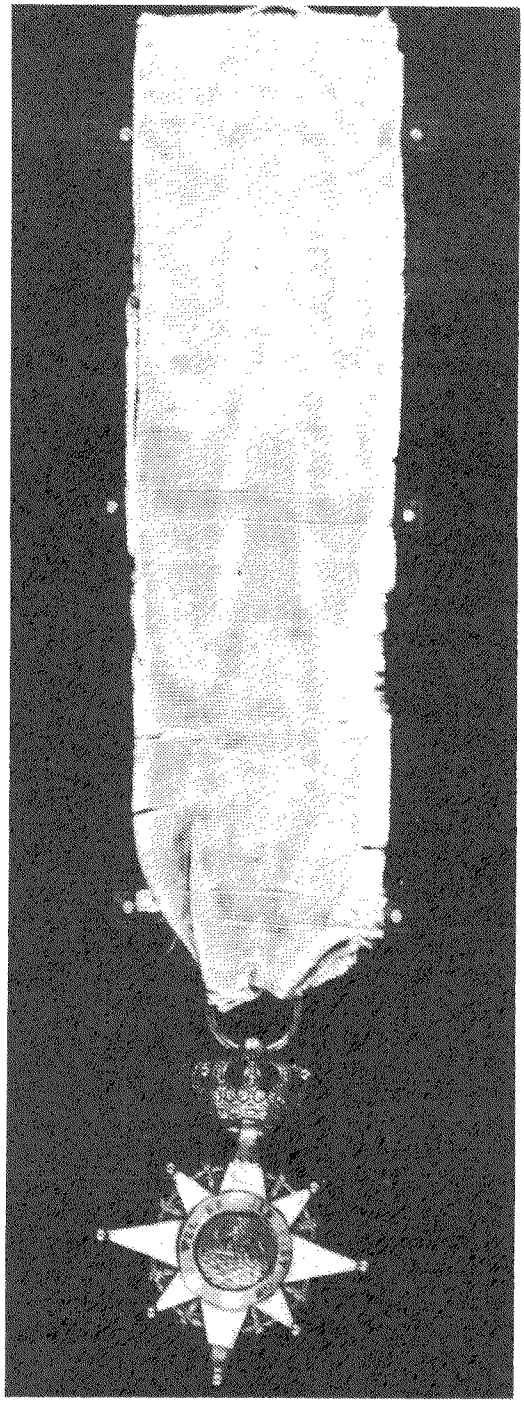
Naar aanleiding van de uitgave van het prachtige boek *'De Orde van de Unie'* door Mr. O. Schutte, dat een geweldige aanvulling is voor mijn boekenkast, was het onvermijdelijk dat ik de reeds bestaande informatie hierover inzag, mede met de bedoeling om er een boekbespreking over te schrijven voor de Nederlandse en Britse wereld van de Phaleristiek (de kennis en studie van ridderorden en onderscheidingen). Ook Mr. Schutte komt met vraagtekens in zijn uitgebreide boek en als lezer word je automatisch uitgedaagd om hier antwoord op te geven. In dit korte artikel wil ik één vraag proberen te beantwoorden, om dan vervolgens over te gaan naar het bovengenoemde onderwerp.

Mr. Schutte toont ons (op blz. 144) een portret van Adriaan Frans Meyer, die op zijn uniform diverse onderscheidingen draagt, die hij nimmer tegelijkertijd kan hebben gedragen: het commandeurskruis met plaque Orde van de Nederlandse Leeuw (1840), kruis Militaire Willemsorde 3e klasse (1831), het ridderkruis van de Orde van de Unie, van het Legion d'Honneur en opnieuw de Orde van de Unie. De auteur voegt daar aan toe *'(kennelijk bedoeld als Orde van de Réunie)'*.
Op blz. 28 (noot 82) vraagt hij zich dan ook terecht af: *'wordt hier soms de Orde van de Réunie bedoeld, maar wist de schilder niet hoe de Réunie er uitzag?'*
Ik ben genegen om deze veronderstelling te bevestigen: Neen, de schilder heeft m.i. niet geweten hoe de Réunie er uitzag, en om de volgende reden.

Wanneer het schilderij is gemaakt, is niet bekend doch gezien de benoeming Commandeur Orde van de Nederlandse Leeuw ná 1840. Stel dat de schilder niet wist hoe de Réunie er uit zag. Het ligt dan voor de hand dt hij een deskundige heeft geraadpleegd of een naslagwerk heeft geraadpleegd. In die tijd waren Rochemont en Bischoff deze deskundigen, die in 1843 met een standaard boekwerk zijn uitgekomen: *'Ouderen en nieuwere thans bestaande ridderorden'*. Zowel in het tekstboek als op plaat 50 in de atlas geven ze

Ridderkruis Koninklijke Orde van Verdienste (1806). Collectie Henny Meijer, Venray.

Ridderkruis Koninklijke Orde van de Unie 1807), gedragen door en toebehoord aan Eppo Cremers (1765-1815). Collectie Henny Meijer, Venray.

blijk niet te weten hoe de Orde van de Unie en de Orde van de Réunie er uit zien.
Fig. 5: Koninklijke Orde van de Unie. Dit moet zijn Koninklijke Orde van Holland (beeldenaar van Lodewijk Napoleon, blauw emaille).
Fig. 6: Keizerlijke Orde der Réunie. Dit moet zijn de Orde van de Unie (gebonden pijlenbundel, blauw emaille).
Wie mag dan een schilder kwalijk nemen, indien hij dit voor waar aanneemt?
Inmiddels weten we wel degelijk hoe deze versiersels er uit zien, ondanks dat deze zo zeldzaam zijn dat alleen een bezoek aan een museum ons deze kan laten zien. Een speurtocht naar decoraties uit de periode 1806-1810 leert ons het volgende.
Kort na aankomst in Holland (18 juni 1806) brengt Lodewijk Napoleon reeds op 2 juli 1806 de wenselijkheid ter sprake een ridderorde in te stellen. Een week later, 9 juli, is er reeds een concept-decreet tot introductie der bedoelde ridderorde. Per brief van 24 augustus 1806 vraagt Lodewijk goedkeuring aan de Keizer voor de instelling van zijn ridderorde. Aan deze brief is een tekening gehecht, gemaakt door de beroemde Franse miniatuur-schilder Isabey van de beoogde decoratie: een anker hangende aan een kroon. Op het anker een vierarmig kruis met medaillon met een afbeelding van de koning. De reactie van Napoleon is negatief met het advies niet te hard van stapel te lopen en te wachten tot na de kroning. Dit gaat per brief d.d. 31 augustus 1806. Niet uit het veld geslagen komt Lodewijk met een schrijven van 21 november 1806 aan Napoleon met het plan om twee ridderorden in te stellen: de Grote Orde van de Unie plus de Koninklijke Orde van Verdienste. Zonder zijn broers antwoord af te wachten, zendt hij op 1 december 1806 een boodschap aan het Wetgevend Lichaam betreffende een ontwerp tot oprichting van twee orden. Op 11 december 1806 werd dit ontwerp met bijhorend decreet voorgedragen en op 12 december bekrachtigd. In dit decreet (art. 1) wordt de naam vastgesteld en (art. 2) het maximum aantal leden: dertig Grootkruizen voor de eerste en voor de Orde van Verdienste maximaal 50 commandeurs en 300

ridders. Reeds per decreet van 16 december werden de grondregels vastgesteld waarin o.a. de beschrijving van de decoraties:
art. 5: Groote Orde van de Unie: Gouden plaat met negen punten of pijlen (symbool van de negen Departementen), waarop een plaat met een zwemmende leeuw met het devies LUCTOR ET EMERGO. Een hemelsblauw gewaterd lint diende als echarpe gedragen te worden *'van de regter naar de linker zijde'*.
Art. 6: De decoratie van de Koninklijke Orde van Verdienste zal bestaan uit een wit geëmailleerd goud kruis met vier grote stralen, van elkander afgescheiden door vier kleinere stralen. Aan de ene kant van het kruis zal de beeltenis van de Koning geplaatst worden met het onderschrift: LODEWIJK I KONING VAN HOLLAND. Aan de tegenzijde (keerzijde) de Hollandse Leeuw met het opschrift DOE WEL EN ZIE NIET OM. Het kruis aan hetwelk een kroon zal geplaatst worden zal aan een gewaterd zeegroen lint worden vastgemaakt. In art. 7 werd vastgelegd dat de Commandeurs hetzelfde kruis *'met dubbele demensie'* zouden dragen *'en sautoir'*, alsmede een zilver geborduurd kruis *'aan de linkerkant van het kleed dragen in alle doch gelijk aan de tegenzijde van het kruis.'* Verder werd in art. 10 nog vermeld: *'De Militairen welke de medaille van Doggersbank bekomen hebben zijn gerechtigd leden van de Koninklijke Orde van Verdienste te zijn.'*

Op 1 januari 1807 werden de eerste Ridders benoemd in de Orde van Verdienste en een lijst met de namen van de gedecoreerden werd in het Staatsblad van 12 januari 1807 gepubliceerd. Op welke wijze deze gedecoreerden hun decoratie ontvingen heb ik niet kunnen achterhalen. Deze *'medaille-parade'* wordt nergens beschreven en men zou kunnen aannemen dat dit individueel heeft plaats gevonden.
Inmiddels was de correspondentie met Napoleon doorgegaan met o.a. het gevolg dat Lodewijk aan zijn broeders wensen tegemoet wilde treden. Per Koninklijk Decreet (secreet) van 12 februari 1807 zond de Koning een voorstel aan het Wetgevend Lichaam om de grote Orde van de Unie en de Koninklijke Orde van Verdienste te verenigen tot een Orde onder de naam Koninklijke Orde van Holland, bestaande uit maximaal 30 Grootkruizen, 50 Commandeurs en 450 Ridders. Het voorstel werd op 13 februari behandeld en nog geretourneerd en per Decreet van 14 februari 1807 onder Litt. P. door de Koning getekend. Reeds op 16 februari 1807 vond de *'plechtige uitreiking'* plaats op het Koninklijk Paleis in Den Haag. De daar ontvangen decoraties zagen er als volgt uit: Voorzijde identiek aan de Orde van Verdienste (1806) behalve de kleur van lint en van emaille op medaillon was gewaterd lichtblauw c.q. blauw.
Op de keerzijde: een gekroonde zwemmende leeuw waaromheen het devies 'DOE WEL EN ZIE NIET OM'. In *'Gedenkgeschriften van de Koninklijke Orde van de Unie'* door Johannes Allart 1810 wordt deze plechtigheid gedetailleerd beschreven o.a. dat *'de Groot-Kamerheer Darjuzon het Ordes-Kruis aan éene der knoopsgaten van Zijner Majesteits kleeding vastmaakte.'*

Als gevolg van de onvrede van Napoleon, tot uiting gebracht in zijn brieven aan Lodewijk werd deze Orde bij Koninklijk Decreet van 6 februari 1808 in naam gewijzigd: De Koninklijke Orde van de Unie. In artikel 7 werd het veranderde versiersel beschreven: *'Het orde-teeken zal bestaan uit een goud kruis in het wit geëmailleerd en in vier stralen uitloopend, die van elkander moeten afgescheiden zijn door stralen van mindere grootte. Tussen de stralen bevinden zich gouden honingbijen. Aan de ene kant van het kruis een gekroonde zwemmende leeuw met het onderschrift DOE WEL EN ZIE NIET OM. Aan de tegenzijde een bundel pijlen door strik verenigd en omringd met een slang die de staart in zijn bek heeft met het omschrift EENDRAGT MAAKT MAGT.'*
Nu we weten waarnaar we moeten zoeken, kunnen we samenvatten en waar mogelijk quantificeren hoeveel er zijn uitgereikt c.q. vervaardigd.

a. **GROTE ORDE VAN DE UNIE** (Decreet 12 december 1806)
   Devies: LUCTOR ET EMERGO, kleur: blauw
   Aantal benoemingen: geen
   Aantal aangemaakte decoraties: geen.
b. **KONINKLIJKE ORDE VAN VERDIENSTE** (Decreet 12 december 1806)

Devies: DOE WEL EN ZIET NIET OM, kleur: groen
Aantal benoemingen: 294 (per 1 januari 1807)
Aantal aangemaakte decoraties: 300
Uiterlijk medaillon: Voorzijde: beeldenaar Koning Lodewijk Napoleon met het omschrift: KONING LODEWIJK I KONING VAN HOLLAND.
Keerzijde: Gekroonde staande leeuw met omschrift: DOE WEL EN ZIE NIET OM.

c. **KONINKLIJKE ORDE VAN HOLLAND** (Decreet van 14 februari 1807)
Devies: DOE WEL EN ZIE NIET OM, kleur: blauw
Aantal benoemingen: Ridders:?, Commandeurs: ?, Grootkruizen: ?.
Aantal aangemaakte decoraties: Ridders: ?, Commandeurs: ?, Grootkruizen: ?.
Uiterlijk medaillon: Voorzijde: beeldenaar Koning Lodewijk Napoleon met het omschrift: KONING LODEWIJK I KONING VAN HOLLAND.
Keerzijde: Gekroonde zwemmende leeuw met het omschrift: DOE WEL EN ZIE NIET OM.

d. **KONINKLIJKE ORDE VAN DE UNIE** (Decreet van 6 februari 1808)
Devies: DOE WEL EN ZIE NIET OM èn EENDRAGT MAAKT MAGT, kleur: blauw
Aantal benoemingen: Ridders: ?, Commandeurs: ?, Grootkruizen: ?.
Aantal aangemaakte decoraties: Ridders: ?, Commandeurs: ?, Grootkruizen: ?.
Uiterlijk medaillon: Voorzijde: Gekroonde zwemmende leeuw met het omschrift: DOE WEL EN ZIE NIET OM.
Keerzijde: Pijlenbundel, door strik verenigd en daaromheen een slang, met staart in bek. Het omschrift: EENDRAGT MAAKT MAGT.

De aantallen kunnen niet worden ingevuld omdat opgegeven aantal exclusief zijn opgegeven voor wat betreft de Koninklijke Familie en van de buitenlanders. Deze aantallen waren op 1 januari 1808 voor wat betreft de benoemingen: Ridders: 446, Commandeurs: 43, Grootkruizen: 23.
Dit geldt voor de benoemingen en voor de aangemaakte aantallen zal dat getal wel boven het maximum liggen van 450, 50 resp. 30.
Op 2 juli 1808 waren het aantal benoemingen: 480 Ridders, 68 Commandeurs en 31 Grootkruizen. Hoeveel decoraties er waren aangemaakt is onbekend doch beslist aanzienlijk meer dan het maximum van 500, 50 resp. 30. De Orde van de Unie werd opgeheven op 18 oktober 1811 en het totaal aantal benoemingen is 654, waarvan 114 bevorderingen tot Commandeur, waarvan weer 38 bevorderd tot Grootkruis.
De grote Orde van de Unie (1806) en de Koninklijke Orde van Verdienste (1806) werden dus samengevoegd en vervangen door de Koninklijke Orde van Holland, welke wederom werd gewijzigd qua naam (en uiterlijk) in de Koninklijke Orde van de Unie (1808).
Dit om dus aan de grieven van Napoleon tegemoet te komen.
De beeldenaar op de decoratie symboliseerde dat Lodewijk Napoleon de bepaler van de troonopvolging was en daarmee voor Napoleon onaanvaardbaar, verdween dus in 1808 en werd vervangen door het neutrale symbool van de gebonden pijlenbundel, dat we reeds kennen van de Unie van Utrecht (De Verenigde Gewesten).
De staande (gekroonde) leeuw werd vervangen door de zwemmende (gekroonde)leeuw en om het nog moeilijker te maken, werd de decoratie gekeerd, d.w.z. de voorzijde werd de keerzijde en visa versa. Twee omschriften dus op het versiersel en de naam verdween dus met de beeldenaar van Koning Lodewijk Napoleon.
Na de troonsafstand van Lodewijk werd de Orde van de Unie dus opgeheven in 1810 en om de leden niet te grieven konden ze nagenoeg allen worden benoemd in:

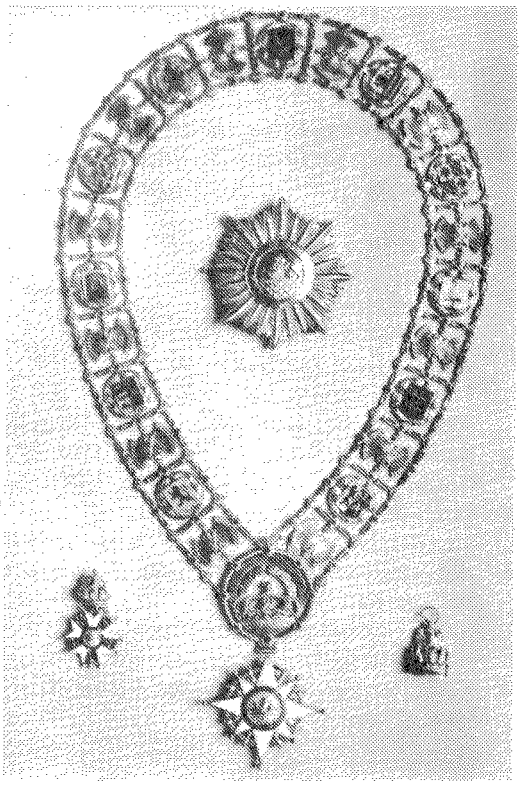
De KEIZERLIJKE ORDE VAN DE REüNIE Ordre Imperial de la Réunion) van Frankrijk 1811.
Het versiersel bestaat uit een gouden witgeëmailleerde ster met 12 stralen, waartussen bundels van 5 pijlen. Het versiersel hangt aan de keizerlijke kroon, waarop een

opschrift en een ring, waaraan het lichtblauwe lint is bevestigd. Op de ster aan weerszijden een rand van blauw emaille met omschrift.

Voorzijde: Een allegorische voorstelling met op de rand het omschrift: TOUT POUR L'EMPIRE.
Keerzijde: de letter 'N' waaromheen een lauwerkrans met op de rand: A JAMAIS A JAMAIS.
Het opschrift op de kroon is vz.: NAPOLEON, kz.: FONDATEUR.

Velen voor mij hebben zich afgevraagd hoe dat in de praktijk allemaal is verlopen. In de tijd van de trekschuit moesten de decoraties van de Orde van Verdienste in 1807 worden geretourneerd, omgesmolten en van het goud nieuwe decoraties worden aangemaakt met blauw in plaats van groen emaille om vervolgens dezelfde gang te maken naar de smeltkroes om versiersels te maken met nieuwe medaillons en omschriften. Het moeten voor de juweliers van de hofleverancier drukke tijden zijn geweest. En hoeveel van de verschillende typen werden er daadwerkelijk aangemaakt en zijn alle verouderde typen omgesmolten of zijn er bewaard gebleven en zoja, waar zijn die gebleven en waarom. Allemaal vragen, die menige verzamelaar en museummedewerker in het verleden heeft geboeid en tot op de dag van vandaag menigeen blijft fascineren. Om deze reden heb ik uit mijn aantekeningen gegevens geput, die ik in dit artikel rubriceer, in de hoop dat menig lezer de moeite wil nemen om deze 'SPEURTOCHT NAAR DECORATIES VAN DE ORDE VAN DE UNIE' te completeren.

Wat er dus met de groene decoraties van de **Orde van Verdienste** is gebeurd, is niet duidelijk en lang werd aangenomen, dat ze allemaal in de smeltkroes zijn verdwenen. Inmiddels weten we dat dit niet voor alle het geval is geweest. Er zijn er achtergehouden o.a. door de Groot-Kanselier Mr. Maarten van der Goes van Dirxland en door Staatsraad Mr. Jacob van Vredenburch (1744-1814). Er moeten er nog enige gered zijn van de gang naar de smeltkroes, want de volgende versiersels zijn bekend of gesignaleerd:

De versiersels, gedragen door Koning Lodewijk Napoleon, waaronder Plaque en Kruis aan keten Grootkruis Orde van de Unie (1808). Collectie S.A.I. le Prince Napoleon inv. nr. 383.

- Ridderkruis in het Koninklijk Penningkabinet - Den Haag.
  Beschreven door Dr. M.A. Evelein in De Gids van het Koninklijk Kabinet van munten, penningen en gesneden stenen (1940), blz. 58, zaal III - vitrine 74 no. 29. In 1959 vond de overdracht plaats van 826 orde- en onderscheidingstekenen van het Koninklijk Kabinet van munten, penningen en gesneden stenen naar het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden (destijds Javastraat in Den Haag, thans in Het Paleis Het Loo), zodat dit exemplaar dus daarheen is verhuisd.
- Ridderkruis in het *'Musée Nationale de la Légion d'honneur et des Ordres de chevalerie'* in Parijs. Zie museumgids 1982, blz. 67. Ik heb dit versiersel ter plekke bekeken. Het

ligt naast o.a. een Doggersbankmedaille (1781) (inv. nr. 05456).
- Ridderkruis van Koning Lodewijk Napoleon, bewaard en in de Collectie van S.A.I. le Prince Napoléon nr. 1706. Dit kruis werd tentoongesteld in 1968 op de *'Exposition Napoleon et la Legion d'Honneur'*. (Zie gids onder nr. 145).
- Ridderkruis in de collectie van Henny Meijer - Venray. Dit exemplaar met lint staat afgebeeld op de omslag en op het spiegelblad van het boek *'Orders and decorations of The Netherlands'* en werd in 1978 verkregen van iemand uit IJsselstein, die het aan een speelgoedhondje had hangen.
- Ridderkruis in het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden, afkomstig van de Groot-Kanselier Mr. Maarten van der Goes van Dirxland, dat hij in zijn functie had bewaard.
- Ridderkruis in het Koninklijk Museum van het Leger te Brussel, en afkomstig van de Collectie van de Fransman Emile Brouwet.
- Ridderkruis, geveild op 1 oktober 1982 door Jaques Schulman b.v. te Amsterdam. Zie veiling cataloque 275 lot. nr. 4000, afgebeeld op Pl. 96. De geschatte waarde *f* 5000,- werd meer dan 5 maal overschreden door een Franse verzamelaar, die per telefoon bood (zonder lint).
- Ridderkruis uit de Collectie van N.N. (Deze verzamelaar stelt geen prijs op bekendheid, doch kwam bij mij om te laten beoordelen of zijn exemplaar (zonder lint) soms een naslag was. Ik kon echter geen enkel verschil met mijn exemplaar vaststellen.
- Ridderkruis, afgebeeld in het aantekenboek van wijlen Dr. Bax, doch waarvan niet kon worden vastgesteld uit welke veilingcatalogus deze afbeelding kwam, die wordt aangeduid met 1206/A.
- Ridderkruis, eigendom van M. Visscher, genoemd door Nahuys (1858) op blz. 43.
- Ridderkruis, eigendom van M. Berger van Hengst te Utrecht, genoemd door Nahuys (1858) op blz. 43.

Het uniform van de Orde van de Unie (1808), afgebeeld in het inmiddels zeldzame boekje 'De Hofalmanak' -1810.

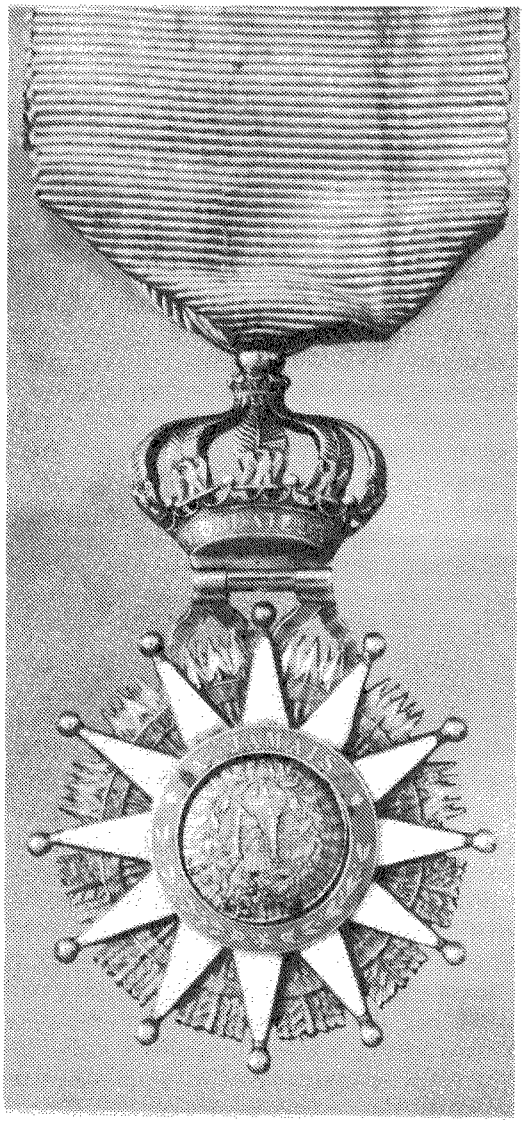
- Ridderkruis met slechts één zijde, de keerzijde de Orde van Verdienste, de voorzijde de Orde van de Unie (1808) aan blauw lint. Gedragen door Lt.-Gen. O. baron Howen en in het bezit van collectie Dr. Bax. Zie veilingcatalogus nr. 236 Jaques Schulman b.v. mei 1962 nr. 737.
- Ridderkruis afkomstig van Ritmeester Geisweit van der Netten, genoemd in correspondentie van Dr. Bax (12 maart 1952). Voorzijde is de Orde van Verdienste (1806), keerzijde de Kon. Orde van Holland (1807), blauw zwemmende leeuw.
- Ridderkruis met slechts één zijde, de keerzijde de Orde van Verdienste, de

voorzijde idem de Orde van de Unie (zwemmende leeuw).

Men kan zich afvragen waarom deze laatste drie decoraties zo zijn samengesteld. Misschien wel bedoeld als reserve-exemplaar voor dit toch kwetsbare versiersel, dat toch dagelijks geacht werd te worden gedragen. En als dit het geval is geweest, hoeveel reserve-exemplaren zijn voor dit doel aangeschaft? Waardoor automatisch alle bestaande exemplaren eveneens reserve-exemplaren geweest kunnen zijn.
Er zijn verschillende exemplaren in omloop, die van een latere aanmaakdatum zijn. Een brochure van de Parijse juwelier A. Bacqueville bewijst dit.
Ook zijn enige jaren geleden door de firma Graf Klenau te München ridderkruizen te koop aangeboden, die evenals de aangeboden Kamerheer-sleutels uit die periode als naslag te onderscheiden zijn. Een Berlijnse verzamelaar, die een dergelijk exemplaar bezit, bezocht mij en het is gemakkelijk om deze naslag te onderscheiden. Met name de bevestiging aan de kroon is te hoog aangezet, waardoor de bovenste straal langer is dan de originele exemplaren. Overigens is het juweel van de Orde van Verdienste met veel zorg en vakbekwaamheid vervaardigd. Met name de honingbijen, het symbool van nuttige bedrijvigheid zijn veel mooier en gedetailleerder dan bij de decoraties van de Koninklijke Orde van Holland en de Orde van de Unie waar de voelsprieten uitsteken en een vele ruwere indruk geven.
De Orde van Verdienste, die theoretisch slechts 46 dagen kan zijn gedragen (van 1 januari 1807 tot 16 februari 1807), wordt door alle onderzoekers uiterst schaars genoemd.

Een langere tijd, doch eveneens relatief korte tijd is de **Koninklijke Orde van Holland** (1807) gedragen, doch in drie verschillende klassen. Deze blauwe versiersels met de beeldenaar van Koning Lodewijk Napoleon zijn gedragen van 16 februari 1807 tot 6 februari 1808, dus nog net geen jaar lang.
Een speurtocht naar decoraties brengt ons voornamelijk bij de eerder genoemde musea en in de Collectie van Prins Napoleon.
Het grootkruis en de plaque, die Koning Lodewijk heeft gedragen, zijn in de Collectie van S.A.I. le Prince Napoleon (nr. 1705 resp. 1717). Zie gids van de tentoonstelling Napoleon et la Legion d'Honneur 1968, nr. 143 en 144.
In het Museum van de Kanselarij der Nederlandse Orden, thans Paleis Het Loo, kunnen we alle klasse-versierselen bewonderen, zonder dat we er achter komen, van wie ze zijn geweest. In ieder geval van de eerder genoemde Groot Kanselier Mr. Maarten van der Goes van Dirxland en van Mr. Jacob van Vredenburch, die in hun functie deze decoraties voor het nageslacht hebben bewaard.
Ook bij de overdracht van de 826 decoraties van het Koninklijk Penningkabinet aan het Museum in 1959 bevond zich een ridderkruis. Ook van dit versiersel mag worden aangenomen dat bij intrekking in februari 1808 het merendeel in de smeltkroes is verdwenen. En eveneens als de voorganger zijn er replica aangemaakt van een latere datum, die zelfs in officiële musea zijn te vinden.

Een speurtocht naar decoraties van de **Orde van de Unie** (1808) levert een veel grotere lijst op, waarbij de exemplaren, gedragen door Koning Lodewijk Napoleon natuurlijk het belangrijkste zijn. Op twee tentoonstellingen zijn die getoond te weten in 1959 in Amsterdam *'Lodewijk Napoleon en het Koninkrijk Holland'* en in 1968 *'Napoleon et la Legion d'Honneur'* te Parijs. Zie tentoonstellingsgidsen.
Ik zou willen besluiten met het noemen van het Grootkruis van Koning Frederik VI van Denemarken (heupkruis en borstster), dat ik heb gezien in Kasteel Rosenburg te Kopenhagen. Dat zelfde bewonderde ik in het Parijse Musée de la Legion d'Honneur, waar de Grootkruis decoraties van Baron de Senegra tentoongesteld liggen.
In Het Loo vinden we alle verschillende decoraties, waarvan de eigenaars niet bij mij bekend zijn, behalve dan het Commandeurskruis van Sebastiaan Cornelis van Nederburch en de eerder genoemde stukken afkomstig van Mr. Maarten van der Goes van Dirxland en van Mr. Jacob van Vredenburch. In het Musée d'Armes de Liège kun-

Keizerlijke Orde van de Reünie (1811) Frankrijk. Collectie B.W. Wagenaar.

nen we nog een plaque Grootkruis bewonderen en eerder genoemd in Brussel diverse decoraties in het Museum van het Leger uit de collectie van de Fransman Emile Brouwet. Ridderkruizen zijn veel frequenter opgedoken, gzien het aantal keren, dat de firma Schulman te Amsterdam ze in hun veilingcatalogus heeft opgevoerd. In mijn collectie bevindt zich het versiersel Ridderkruis, afkomstig van Eppo Cremers, zwager en geldschieter van Generaal J.B. Dumonceau.

Dit kruis (zie foto) met lint, nam ik over van een nazaat van Eppo Cremers (1765-1815) in 1983. Het enigste ontbrekende versiersel in Nederland is de Keten Grootkruis Orde van de Unie. Er bestaat er maar één, die ik als volmaakt kan beschouwen en dat is het exemplaar, gedragen door Koning Lodewijk Napoleon (zie foto).

Deze keten bevindt zich in de Collectie van S.A.I. le Prince Napoleon (nr. 383). Deze keten, in Amsterdam dus tentoongesteld, bestaat uit schakels, waarop de wapens van de elf departementen, waartussen schakels van gebundelde pijlen. De wapens zijn voorzien van gekleurd email. Er béstaat nog een tweede keten, in 1924 door de firma Schulman verkocht met kruis en borstster aan een Frans verzamelaar, nadat verschillende Nederlandse instanties het aangeboden hadden gekregen. Het werd verkocht voor ongeveer de goudwaarde *f* 4000,- en is thans in het bezit van de zoon in Parijs. Een bod door het Museum van de Kanselarij werd ongeïnteresseerd van de hand gewezen. Deze keten, afgebeeld in kleur in de tentoonstellingsgids *'Napoleon et la Legion d'Honneur'* nr. 153, heeft alléén blauw emaille op het kruis en wit op de stralen, doch de schakels zijn niet voorzien van de voorgeschreven gekleurde emaille schakels met de wapens van de elf gewesten. Waarmee gesteld kan worden, dat Koning Lodewijk Napoleons keten de enige volmaakt bewaard gebleven keten is van de 38 Grootkruizen, die deze exclusieve orde en waardige voorganger van de Orde van de Nederlandse Leeuw (1815) heeft gekend. Daarom is het een harde zaak, dat deze keten niet meer in de Lange Landen is te zien. Of weet U er nog een?

BOEKBESPREKING

De Orde van de Unie, No. IX, Werken uitgegeven door Het Koninklijk Nederlands Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde, door Mr. O. Schutte, 's-Gravenhage. Uitgegeven door De Walburg Pers, Zutphen. ISBN 90 6011 417 5 UGI 510.

Op 15 december 1985 overhandigde de auteur Mr. O. Schutte, de secretaris van De Hoge Raad van Adel en lid van de Academie Internationale d'Heraldique, het eerste exemplaar van dit prachtige boek aan de heer drs. R.J. de Wit, Commissaris van de Koningin in de provincie Noord-Holland en generaal-majoor b.d. de heer C. Knulst, kanselier der Nederlandse Orden.
Als promotor van goede informatie over ridderorden en onderscheidingen is het een bijzonder genoegen om deze geweldige uitgave welkom te mogen heten. Ik beschouw dit boek dan ook als een onverwachte doch belangrijke bijdrage voor de *'Medaille-wereld'* in Nederland en voor onze hobby c.q. interessegebied.
In een mooie kunstlederen band met goud opdruk en een stemmig omslag, waarop een portret van de insteller van de Orde van de Unie, Koning Lodewijk Napoleon, Koning van Holland (1806-1810), die het Grootkruis versiersel draagt, wordt op 223 pagina's de volledige geschiedenis gegeven, zoals naam, grootmeester, kapittel, raad van administratie, functionarissen, de financiën, pensioenen en commanderijen, de onderscheidingstekenen, het diploma, het costuum, de bijeenkomsten, de benoemingen en de overige onderscheidingen van dit Koninkrijk Holland. Een 50-tal portretten van leden, die deze orde dragen is een unieke collectie, die met de volledige lijst van alle leden, in de orde benoemd, tot een belangrijk naslagwerk maken, over de orde, die zoveel tegenstand opriep bij de beroemde broer van Lodewijk Napoleon en mede hierdoor zou leiden tot zijn vervroegde troonsafstand in 1810, waarna Holland werd opgenomen (lees ingelijfd) in het grote Franse Keizerrijk. In het zelfde jaar werd de orde opgeheven en bij zijn bezoek aan Amsterdam werd op 18 oktober 1811 door Napoleon een Franse ridderorde ingesteld, waarin vrijwel alle voormalige leden van de Orde van de Unie werden benoemd. Deze nieuwe orde, na het Legion d'Honneur de tweede, kreeg de naam Orde van de Reünie en was voornamelijk bedoeld voor leden van de ridderorden uit de verschillende koninkrijken, geregeerd door de familieleden van Napoleon.
Het is voor de eerste maal dat een volledige lijst wordt gepubliceerd van alle benoemingen en ik kan U verzekeren, dat dit een gedegen stuk werk is, dat in iedere boekenkast thuis hoort van hen, geïnteresseerd in ridderorden en onderscheidingen, (militaire) genealogie, napoleontica, traditie- en ceremonieel en niet te vergeten iconografie. Gezien de achtergrond van de auteur is het begrijpelijk, dat zijn uitgangspunt voor het samenstellen van het boek in de eerste plaats het genealogische aspect was hetgeen tot uiting komt in het vermelden van de grote hoeveelheid biografische en genealogische gegevens ten aanzien waarvan zelfs beperkingen moesten worden opgelegd om de omvang niet te verdubbelen. Bij die opsomming worden ook de Hollandse leden van de Franse Orde van de Reünie toegevoegd, alle personen, die voor 1806 en na 1813 een rol hebben gespeeld in de Nederlandse geschiedenis.
Het komt me dan ook niet fair voor om de auteur te verwijten, dat zijn uitgangspunt niet de phaleristiek is geweest en dat hij daarom enige bronnen niet heeft vermeld, die andere onderzoekers ongetwijfeld zouden hebben gebruikt, bijvoorbeeld Nahuis (1858) en Sabron (1912). Doch dat doet niets af van de waarde van dit boek dat voor *f* 54,- thuisbezorgd, een schijntje is ten opzichte van 't alternatief: de inmiddels antiquarische uitgaven, waarin stukje bij beetje gegevens zijn te putten en die slechts voor veel geld en met geluk verkrijgbaar zijn op veilingen. Met mijn speciale belangstelling voor het onderwerp geeft dit boek een belangrijke aanvulling aan gegevens hierover, door anderen samengesteld. Niet als kritiek, doch als vaststelling is het interessant om de diverse onderzoekers met elkaar te vergelijken en verschil in accenten vast te stellen. Dr. W.F. Bax, de vader van de Nederlandse phaleristiek en verzamelaar in hart en nieren, geeft veel aandacht aan de decoraties en in zijn (niet gepubliceerde) lijst is hij kennelijk op zoek naar de diverse aangemaakte decoraties, die voor de Orde van de Unie drie keer wezenlijk werden gewijzigd, in kleur en in medaillon. Sabron hecht eveneens veel aandacht aan het uiterlijk en geeft de invloed aan van Staatsraad Falck, die tegen zijn wil opdracht kreeg om de administratieve regelingen voor te bereiden en die principieel tegen onderscheidingen was. Falck was eveneens degene die hetzelfde werk verrichtte voor de latere Militaire Willemsorde en de Orde van de Nederlandsche Leeuw (1815). De onvergetelijke heer H. Ringoir schreef in 1973 een studie *'De Koninklijke Orde van de Unie'*, waarin hij deze

orde een waardige voorganger noemt van de Orde van de Nederlandsche Leeuw.
Hij noemt de Orde van de Unie exclusief terwijl hij, zonder nuancering, de Orde van de Reünie een *'schertsorde'* noemt. Opmerkelijk voor Ringoir, die toch een francofiel in hart en nieren was en zo'n kennis had van alles wat te maken heeft met traditie en ceremonieel. Ringoir komt met zijn totaaltelling op 654, een getal dat in het boek *'Orders and decorations of The Netherlands'* bevestigd wordt. Mr. Schutte neemt in zijn werk aan, dat er meer benoemingen zijn geweest, doch heeft het bewijs niet kunnen vinden. Het op een hoop vegen van de Orde van de Unie en de Reünie zal voor Ringoir klaarblijkelijk onmogelijk zijn geweest. Hoe dan ook, deze accentverschillen zijn wel interessant, doch doen nauwelijks af aan mijn aanbeveling om dit waardevolle boek zo spoedig mogelijk aan te schaffen. Degene, die het niet doet, haakt af in dit gebied.
Het boek is verkrijgbaar door overmaking van *f* 54,- op postgiro 2069668 t.n.v. De Walburg Pers, Postbus 222, 7200 AE Zutphen.
Het kan eveneens besteld worden bij: Het Koninklijk Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde, Postbus 30436, 2500 GK Den Haag of worden afgehaald bij: Centraal Bureau voor Genealogie, Prins Willem-Alexanderhof 22, Den Haag.

Henny Meijer

BESTUURSMEDEDELINGEN

VOORJAARSEXCURSIE

op donderdag 1 mei 1986 naar Texel

Om te kunnen profiteren van het oefenprogramma en van de faciliteiten van de Joost Dourleinkazerne zal de voorjaarsexcursie plaatsvinden op een door-de-weekse-dag. De weersomstandigheden en de aanwezigheid van bepaalde opleidingen bepalen of een (gedeelte van een) oefenprogramma kan worden bijgewoond. De Joost Dourleinkazerne, het vroegere Amfibisch Oefenkamp Texel, van het Korps Mariniers is genoemd naar de Majoor der Mariniers Dourlein, RMWO, die in 1928 als marinier der derde klasse werd aangenomen. Het tweede deel van de excursie betreft de muiterij van de Georgiërs tegen de Duitsers in april-mei 1945. Na een voordracht van ons verenigingslid J.A.C. Bartels, schrijver van dan inmiddels twee boeken over dit onderwerp, voert een bustocht ons langs alle historische plekken rond deze muiterij. Pas vroeg in de avond brengt de Texelse boot ons naar Den Helder terug.

De Joost Dourleinkazerne (JDKAZ)

Op 21 augustus 1917 werd door de Marineluchtvaartdienst het marinevliegkamp *'De Mok'* in gebruik genomen voor de afronding van de opleiding tot marinevlieger, nadat de eerste opleiding tot vlieger op Soesterberg en vanaf oktober 1918 op het marinevliegkamp *'De Kooij'* bij Den Helder had plaatsgevonden. *'De Mok'* ligt op het uiterste zuidoostelijke deel van Texel aan het einde van een inham. Dit gaf een beschutting tegen de noordwester stormen. Tijdens de meidagen van 1940 werd De Mok herhaaldelijk aangevallen, terwijl na de capitulatie de bemanning het vliegkamp zodanig vernield heeft, dat het voor de Duitsers onbruikbaar was geworden.

In 1949 werd De Mok als onderdeel van de Afdeling Mariniers Doorn (thans de Van Braam Houckgeestkazerne) als amfibisch oefenkamp in gebruik genomen. Nadat het kamp een zelfstandige inrichting geworden was, is op 18 mei 1983 de naam gewijzigd in Joost Dourleinkazerne.

Muiterij der Georgiërs
Het 822ste Bataljon, gevormd uit door de Duitsers krijgsgevangen gemaakte Georgiërs, werd in januari 1945 van Zandvoort overgeplaatst naar Texel. In de nacht van 5 op 6 april 1945 komt het bataljon in opstand tegen de Duitsers. De strijd is verschrikkelijk en vergt het leven van omstreeks 500 Georgiërs, 90 Texelaars en 250 Duitsers. Onze rondgang over het eiland begint bij het monument op De Mok en gaat via het meest noordelijke punt, de vuurtoren, het laatste bolwerk van de Georgiërs en via andere belangrijke punten terug naar 't Horntje, het vertrekpunt van de Texelse boot.

Programma
In hal vertrekpunt Texelse boot op Havenhoofd Den Helder uiterlijk om:
10.20 u., indien per auto (parkeren op Havenhoofd)
10.30 u., indien per trein en stadsbus
10.35 u., vertrek Texelse boot.
ca. 11.00-ca. 15.00 u., Joost Dourleinkazerne

(historische inleiding, demonstraties, mogelijk een amfibische oefening, nassi-maaltijd)
ca. 15.00-ca. 19.00 u., Muiterij van de Georgiërs (historische inleiding, bustocht langs historische plaatsen)
ca. 19.00 u., vertrek Texelse boot naar Den Helder.

Indien per trein en stadsbus:
Amsterdam CS V 9.12
Den Helder A 10.19

Haarlem V 9.12
Alkmaar overstappen V 9.44
Den Helder A 10.19

Stadsbus 3 Station V 10.23
Havenhoofd A 10.30

De vuurtoren van Eierland op Texel, waar de laatste wanhopige strijd gestreden werd.

De tweede SMV-ruilbeurs tevens tentoonstelling voor militariaverzamelaars in 1986 wordt gehouden op zondag 9 maart a.s. van 11.15 tot ± 16.30 uur in de Raadhuiskelder te Bussum, Brinklaan 35. De toegangsprijs is *f* 2,50 per persoon, kinderen onder de 10 jaar en onder geleide gratis. De bar voor drankjes en hapjes is de gehele dag geopend en er is voldoende parkeerruimte onmiddellijk voor de Raadhuiskelder aanwezig.
Alle leden van *'Mars et Historia'* en hun introducé(e)s zijn van harte welkom. Ook op deze bijeenkomst is ruilen niet het enige doel van de samenkomst. Een speciale expositie wordt gewijd aan de Amerikaanse strijdkrachten, Army, Navy, Air Force en Marines.
Hebt U niets te ruilen? Kom dan toch, want er zijn ook handelaars aanwezig, die militaria te koop aanbieden.
Voor aanmelding expositie en/of nadere informatie verzoeke telefonisch contact op te nemen met ons lid P. Vermeulen, telefoon 02152-64469, uitsluitend in de avonduren.

EEN LOFFELIJK INITIATIEF

De heer Dr. F. Snapper, correspondent van de afdeling *'Eerste Wereldoorlog'*, had op 21 december j.l. de leden van zijn afdeling uitgenodigd voor een bijeenkomst te zijnen huize, waarbij ook ik aanwezig mocht zijn. Spijt heb ik daarvan niet gehad. Het is een bijzonder geanimeerde en belangwekkende bijeenkomst geworden.
De morgen werd besteed aan een nadere kennismaking, waarbij zich interessante en leerzame gesprekken ontwikkelden, die merkwaardigerwijze niet slechts over de Eerste Wereldoorlog gingen, maar wel getuigden van de ruime historische belangstelling van de aanwezigen. Zelfs de Slag bij Agincourt ontkwam niet aan een levendige discussie.
Na een voortreffelijke lunch nam de heer Snapper het woord en gaf een gedetailleerde verhandeling over het ontstaan van de Eerste Wereldoorlog. Wij hoorden hoe dag voor dag, ja zelfs uur voor uur, het noodlot zich die eerste augustusdagen van 1914 voltrok, hoe de verschillende oorlogsverklaringen elkaar met een onafwendbare dwangmatigheid moesten opvolgen.
Wij hebben een dag beleefd, waarbij wij veel geleerd hebben en waarop wij met veel genoegen kunnen terugzien.

Jammer was het dat veel leden van de afdeling verstek hebben laten gaan, zij hebben veel gemist. Bijzonder heeft het mij gespeten, dat zelfs een aantal van hen in het geheel niet op de uitnodiging van de heer Snapper heeft gereageerd.
Dr. Snapper, van harte bedankt voor het loffelijk initiatief deze dag te organiseren. Moge dit navolging vinden bij de andere afdelingen van onze vereniging.

H. Muller

JAARPROGRAMMA 1986

In het (lustrum)verenigingsjaar 1986 zijn door het bestuur weer tal van aktiviteiten georganiseerd. Om U reeds nu in de gelegenheid te stellen één en ander in Uw agenda te noteren, treft U onderstaand de data aan waarop genoemde aktiviteiten zullen plaats vinden.

22 maart (zaterdag): Filmdag en lezing over het KNIL in het Militaire Luchtvaart Museum te Soesterberg. Toegang gratis (zie elders in dit nummer).

1 mei (donderdag): Bijzondere excursie naar de Mariniers op Texel (zie elders in dit nummer).

13 september (zaterdag): Opening lustrumtentoonstelling in museum Flehite te Amersfoort.

27 september (zaterdag): Jaarvergadering, ruilbeurs en veiling Diekerhoff-fonds in het Militaire Luchtvaart Museum te Soesterberg.

4 oktober (zaterdag): Najaarsexcursie naar 's-Hertogenbosch.

Nadere bijzonderheden staan elders in dit nummer of volgen in de komende nummers van ons tweemaandelijks orgaan *'Mars et Historia'*.

Aanmeldingsformulier MARS et HISTORIA

Ondergetekende (naam en voorletters) .....

wonende .....

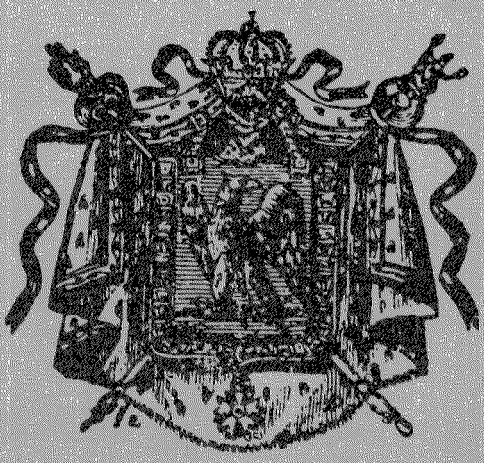
postcode + woonplaats .....

meldt zich aan als lid van de Nederlandse Vereniging ter beoefening van de Militaire Historie met een jaarlijkse contributie van *f* ..... (minimun *f* 35,-). Gironummer Penningmeester **2940790** van de N.V.M.H. te Wassenaar.

(Plaats en datum) ..... (Handtekening .....

In te zenden aan de ledenadministratie: de heer B.C. Cats, Claudiagaarde 72, 1403 JR Bussum.

BOUTIQUE DE LA GRANDE ARMÉE

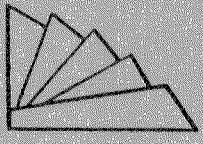

Het adres voor Historische Militaire en Civiele figuren, boeken, prenten, tijdschriften, wargame en alle verdere informatie op dit gebied.

geopend
Woensdag t/m Zaterdag
10.00 - 18.00 uur

W. C. J. EN I. S. SCHOPPEN
Willem de Zwijgerlaan 120
2582 EV Den Haag
Holland
Tel 070-541039

BOEKBINDEN, RESTAURATIES, KARTONNAGES

Willeke Tuinier
Johannes Verhulststraat 28 hs
1071 ND AMSTERDAM
Telefoon: 020-794121

DE DONDERBUS

Inkoop Verkoop Ruil
Antieke wapens, Orden, Militaria, Uniformen, Uitrustingsstukken, Documentatie Eerste en Tweede Wereldoorlog. Aankopen van gehele verzamelingen.

Adres: Oostzeedijk beneden 231 A 3061 VW Rotterdam.
Geopend vrijdag 19-21 uur,
zaterdag 10-18 uur.
Telefoon: 010-140267
01862-2338
3274 ZJ Blaaksedijk - NL